

Opbrengsten lokale initiatieven en participatieprojecten

Analyse en bundeling van 31 projecten
van het ZonMw-programma
Diversiteit in het Jeugdbeleid

Marjan de Gruijter
Chella Harreveld

ZonMw

Verwey-
Jonker
Instituut

Opbrengsten lokale initiatieven en participatieprojecten

Analyse en bundeling van 31 projecten van het ZonMw-programma Diversiteit in het jeugdbeleid

Marjan de Gruijter
Chella Harreveld

December 2011

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
2 De 31 projecten	13
2.1 Typologie van de projecten	13
2.2 Doelen	15
2.3 Doelgroepen	18
2.4 Methoden	20
2.5 Veranderingen in plan van aanpak	22
2.6 Overdraagbare resultaten	23
3 Analyse kader	25
3.1 Achtergrond	25
3.2 De kloof tussen vraag en aanbod	26
4 Verdieping	33
4.1 De geselecteerde projecten	34
4.2 Opbrengsten	36
4.3 Succes- en faalfactoren	39
4.4 Randvoorwaarden voor implementatie en verankering	43
4.5 Overdraagbaarheid	45
5 Conclusies en aanbevelingen	47
5.1 Bundeling	47
5.2 Analyse	50
5.3 Aanbevelingen	53
Literatuur	57
Bijlagen	
1 Overzicht 31 projecten	59
2 Analysetabellen 31 projecten	63
3 Geïnterviewde projectleiders en betrokkenen 6 praktijkprojecten	85
4 Verslag focusgroepbijeenkomst	89

Samenvatting

Het ZonMw-programma *Diversiteit in het Jeugdbeleid* richt zich op praktijkgerichte kennis en vakmanschap om migrantenkinderen dezelfde kansen te bieden op een goede ontwikkeling als alle andere kinderen in Nederland.

Onderdeel van het programma is de programmalijn Versterking (lokale) Jeugdvoorzieningen. In twee rondes heeft ZonMw lokale (migranten)organisaties opgeroepen om, in samenwerking met de gemeente of het stadsdeel en reguliere jeugdvoorzieningen, projecten rondom het versterken van lokale initiatieven of de participatie van migrantenjeugd en hun ouders in jeugdvoorzieningen in te dienen. In totaal zijn 31 projecten gehonoreerd. De eerste ronde projecten is uitgevoerd in de periode december 2009-juni 2011. De looptijd van de tweede ronde projecten was van november 2010-december 2011.

ZonMw heeft het Verwey-Jonker Instituut gevraagd om de opbrengsten van de projecten te analyseren en te bundelen. De centrale vraagstelling is:

Wat zijn de opbrengsten van de 'lokale initiatieven' en 'participatieprojecten' van het programma Diversiteit in het Jeugdbeleid?

Etalage

Op basis van de beschikbare projectinformatie is van elk project een beknopte projectbeschrijving gemaakt. De projectbeschrijvingen zijn beschikbaar gesteld aan het Nederlands Jeugdinstituut. Op de website van het NJi (Nederlands Jeugdinstituut) staan de projecten 'in de etalage': alle projectbeschrijvingen, inclusief contactgegevens van de 31 projecten zijn via de website te raadplegen. Doel van de 'etalage' is dat geïnteresseerden kennis kunnen nemen van deze projecten en de producten en eventueel in contact kunnen treden met de projectleiders.

Bundeling

Om meer inzicht te krijgen in het type projecten, hebben we deze eerst beschreven naar de aard van de samenwerkingsrelaties tussen vrijwilligers/zelforganisaties en professionele of beroepsorganisaties. Bijna de helft van de projecten (12) kan worden getypeerd als 'professionals en vrijwilligers in bottom-up samenwerking'. Acht projecten betreffen 'hybride vrijwilligerswerk', waarbinnen in een informele, tijdelijke setting wordt samengewerkt met vrijwilligers (uit de buurt). In zeven projecten is sprake van top-down samenwerking tussen vrijwilligers en professionele instellingen. Eén project kan geken-

schetst worden als een project met een formeel samenwerkingsverband tussen professionals en vrijwilligers. Drie projecten kunnen niet goed worden ondergebracht in de gebruikte typologie, omdat geen of nauwelijks sprake is van samenwerking tussen vrijwilligers en professionele organisaties.

In de projecten wordt een breed spectrum aan doelen nagestreefd. De vaakst genoemde doelen zijn het verbeteren van de samenwerking en communicatie tussen professionals en cliënten (in het jeugddomein) en het ondersteunen/empoweren en begeleiden van de doelgroep. In de projecten worden diverse doelgroepen bediend. In meer dan de helft van de projecten zijn er meerdere doelgroepen. Vaak worden dan jongeren genoemd en (in tweede instantie) hun ouders, of andersom. Als we kijken naar de etnische achtergrond van de beoogde doelgroepen worden Marokkaanse en Turkse jongeren en gezinnen het vaakst genoemd.

Om de doelen en doelgroepen te bereiken worden in de projecten diverse methoden ingezet. Het vaakst genoemd zijn: wervingsmethodieken om deelnemers, vrijwilligers of intermediairs te betrekken; het doen van onderzoek/inventarisatie om de stand van zaken in kaart te brengen; het trainen of bijscholen van vrijwilligers en/of professionals; het ontwikkelen van een interventie of het uitvoeren van een bestaand concept; het geven van voorlichting of concrete hulp en het beschrijven van een uitgevoerde methodiek.

Verder hebben we op basis van de projectdossiers gekeken of de projecten zijn uitgevoerd zoals van te voren beoogd en welke veranderingen eventueel zijn opgetreden. Het blijkt dat de meeste projecten kleine veranderingen rapporteren, vaak in de tijd (vertraging, of het langer lopen van een activiteit). In het algemeen komt echter naar voren dat de genoemde veranderingen geen gevolgen hebben voor de essentie van het goedgekeurde project.

Vanwege de looptijd van de projecten, is nog niet van alle projecten een eindverslag beschikbaar. Uit een analyse van 22 eindverslagen blijkt dat de projecten vooral de volgende producten hebben opgeleverd: een draaiboek, methodiek/handleiding of stappenplan. Sommige projecten hebben een dvd, brochure, informatieboekje of voorlichtingsmateriaal opgeleverd. Wat ook regelmatig als resultaat wordt genoemd, zijn 'ontwikkelde interventies', zoals een cursus of een methode om een bepaalde doelgroep te werven. Daarbij is niet specifiek gemeld dat de werkwijze ervan op papier is gezet. Hierdoor lijken niet alle ontwikkelde producten direct toepasbaar in een andere setting.

Analyse

In een verdiepende interviewronde bij zes geselecteerde projecten hebben we gekeken naar succes- en faalfactoren. Succesfactoren blijken vooral gelegen in het bereiken van de doelgroep met een kwalitatief goede of effectieve ondersteuning. Faalfactoren hebben te maken met de implementatie van de resultaten en dan vooral met de samenwerking met lokale partners.

De projectleiders en betrokkenen die wij hebben geïnterviewd willen allen doorgaan met hun (overbruggings)werkzaamheden. In de projecten hebben zij ervaringen opgedaan waarmee zij hun werkwijze kunnen verbeteren. De belangrijkste randvoorwaarden waaronder de resultaten van de projecten kunnen worden geïmplementeerd en verankerd hebben te maken met de samenwerking met professionele instellingen en/of de lokale overheid. Daarop ontbreekt nog vaak een visie: wie doet wat en waarom? Of, nog fundamenteeler, maar daarom niet minder belangrijk: wie is verantwoordelijk voor het overbruggen van de kloof tussen vragen van (migranten)gezinnen het ondersteuningsaanbod? Zolang samenwerkingspartners deze vragen niet stellen en pogen te beantwoorden, is samenwerking bijzonder kwetsbaar.

Tot slot hebben we gekeken naar de overdraagbaarheid van de resultaten van de projecten. Bij één project was bij aanvang van de projectperiode al een methodiekbeschrijving voorhanden. Deze kan en wordt gebruikt in andere settings. Bij de overige projecten is geen sprake van uitontwikkelde openbare producten. Wel zijn er beschrijvingen van werkwijzen, trainingen en procedures en informatiematerialen. Als hiervoor financiering te vinden zou zijn, hebben de meeste projectleiders belangstelling voor het beschrijven van hun werkwijze, maar tegelijkertijd benadrukken ze dat deze voor een belangrijk deel in de praktijk, door betrokkenen zelf, moet worden vormgegeven.

Op basis van de resultaten van het onderzoek doen we aanbevelingen aan ZonMw. Deze hebben onder andere betrekking op de vraag hoe de resultaten van de praktijkprojecten het best geïmplementeerd, verspreid en verankerd kunnen worden.

1 Inleiding

Het ZonMw-programma *Diversiteit in het Jeugdbeleid* richt zich op praktijkgerichte kennis en vakmanschap om migrantenkinderen dezelfde kansen te bieden op een goede ontwikkeling als alle andere kinderen in Nederland. Het programma Diversiteit in het Jeugdbeleid wordt uitgevoerd langs drie programmalijnen: Interculturele Kennis, Intercultureel Vakmanschap en Versterking (lokale) Jeugdvoorzieningen. Daarnaast zijn er drie Academische Werkplaatsen.

Het doel van de derde programmalijn - Versterking (lokale) jeugdvoorzieningen - is te bevorderen dat (lokale) jeugdvoorzieningen migrantenjeugd even goed bereiken en binden als autochtone jeugd, waardoor inclusief beleid gelijke kansen biedt aan alle kinderen.

In dit kader heeft Zonmw in twee rondes lokale (migranten)organisaties opgeroepen om projecten in te dienen op twee onderscheiden onderdelen: het versterken van lokale initiatieven en de participatie van migrantenjeugd en hun ouders in jeugdvoorzieningen. In totaal zijn in twee rondes 31 projecten gehonoreerd: 20 lokale initiatieven en 11 participatieprojecten.

Bij lokale initiatieven gaat het om projecten van personen en organisaties die met een informeel en laagdrempelig aanbod een brugfunctie vervullen tussen moeilijk bereikbare (migranten)groepen en geïnstitutionaliseerde hulp- en dienstverlening. Vaak zijn dit activiteiten van migrantenorganisaties zelf. Bij deze initiatieven is eigen kracht en een positieve benadering belangrijk (empowerment).

Participatieprojecten richten zich op het versterken van de positie van migrantenjeugd en hun ouders in de preventieve, ontwikkelingsgerichte jeugdsector. Het gaat om projecten waarbij zowel migrantengroepen als reguliere instellingen betrokken zijn. Binnen deze projecten wordt participatie van de doelgroep gestimuleerd. Onder participatie wordt verstaan het raadplegen, advies inwinnen, samenwerken en/of laten (mee)beslissen van migrantenjeugd en hun ouders bij de werkzaamheden van jeugdvoorzieningen. In de praktijk blijkt overigens dat het onderscheid tussen beide typen projecten niet altijd goed te maken is. Veel projecten bevatten zowel 'eigen kracht'- als 'participatie-elementen'.

In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van de projecten. De eerste ronde projecten is uitgevoerd in de periode december 2009-juni 2011. De looptijd van de tweede ronde projecten was van november 2010-december 2011. Een aantal projecten heeft budgetneutrale verlenging van de looptijd gekregen.

ZonMw heeft het Verwey-Jonker Instituut gevraagd om de opbrengsten van de projecten te analyseren en te bundelen. In deze rapportage wordt hiervan verslag gedaan. In het onderzoek dat hieraan ten grondslag ligt, staat de volgende vraag centraal:

Wat zijn de opbrengsten van de ‘lokale initiatieven’ en ‘participatieprojecten’ van het programma Diversiteit in het Jeugdbeleid?

Van deze centrale vraag zijn de volgende deelvragen afgeleid:

- Op welke doelen en doelgroepen zijn de projecten gericht en welke methoden zijn ingezet om deze te bereiken?
- Zijn de projecten uitgevoerd zoals vooraf beschreven, welke veranderingen zijn er, en welke gevolgen heeft dit?
- Welke overdraagbare resultaten zijn er (te verwachten) en welke succes- en faalfactoren kunnen worden benoemd?
- Onder welke randvoorwaarden kunnen de resultaten worden geïmplementeerd en verankerd?
- In hoeverre zijn de projecten landelijk overdraagbaar en wat is nodig voor overdraagbaarheid in andere settings?
- Welke aanbevelingen kunnen op basis van het onderzoek worden gedaan aan ZonMw rondom de communicatie en implementatie van de resultaten?

Onderzoeksopzet en methoden

Om de vraagstelling te beantwoorden is in dit onderzoek een mix van onderzoeksmethoden ingezet. Het begin van het onderzoek bestond uit het bestuderen van al beschikbare informatie over de projecten (definitief aanvraagformulier, tussenverslagen, en eindverslagen) en een beknopte literatuurstudie. Op basis van de projectinformatie is van elk project een beknopte projectbeschrijving gemaakt, die aan de projectleiders is gezonden voor correctie en aanvulling. De geaccordeerde projectbeschrijvingen zijn beschikbaar gesteld aan het Nederlands Jeugdinstituut. Het NJi heeft op de website (in het dossier migrantengezinnen) de projecten ‘in de etalage’ gezet: de projectbeschrijvingen zijn via de website te raadplegen (<http://www.nji.nl/smartsite.dws?id=132051&ch=DEF>). Het doel van de ‘etalage’ is dat geïnteresseerden kennis kunnen nemen van deze projecten en producten en eventueel in contact kunnen treden met de projectleiders.

De projectdossiers zijn ook gebruikt om antwoord te geven op enkele onderzoeksvragen: wat zijn de doelen en doelgroepen van de projecten en welke methoden zijn ingezet om deze te bereiken? En: zijn de projecten uitgevoerd conform de aanvraag en welke resultaten zijn te verwachten? De bestudering van de dossiers heeft ons inzicht gegeven in de werkwijze van de projecten, maar heeft ook beperkingen. De projectleiders rapporteren op zeer

diverse wijzen: sommigen zijn heel uitgebreid, anderen beknopt en de gebruikte terminologie is loopt sterk uiteen. Waar de een het woord 'methodiek' gebruikt, geeft de ander de voorkeur aan 'draaiboek' of 'stappenplan', terwijl men in beide gevallen de beschrijving van de diverse stappen van het project lijkt te bedoelen. Kortom, de projectdossiers geven voldoende houvast voor een bundeling van de resultaten, maar niet voor diepgaande analyse daarvan. Daarom is rond een zestal projecten een verdiepende interviewronde gehouden. De selectie van de zes projecten is gebeurd in samenspraak met ZonMw. Het huidige onderzoek is geen evaluatie- of effectonderzoek. De selectie is dan ook niet gebaseerd op een kwalitatief oordeel over de projecten. Er is gekozen voor zes projecten die onderling verschillen naar doel, doelgroep en methoden, om een zo breed mogelijk spectrum van projecten te krijgen. Daarnaast is een inhoudelijk criterium toegepast: ZonMw is vooral geïnteresseerd in de mogelijkheden voor implementatie en verankering in de lokale context. We hebben daarom gekozen voor projecten die dit - zoals blijkt uit de projectbeschrijving en de al bestaande samenwerking met lokale stakeholders, zoals het CJG - actief nastreven. Er zijn diepte-interviews gehouden met vier 'lokale initiatieven'-projecten en met twee participatieprojecten. Van elk interview is een verslag gemaakt, dat voor akkoord aan de deelnemers is voorgelegd.

Tot slot is een focusgroepbijeenkomst gehouden, waarvoor de projectleiders (en andere betrokkenen) zijn uitgenodigd. De belangrijkste vraag in de bijeenkomst was wat de projecten hebben opgeleverd en welke leerervaringen hieruit gedestilleerd kunnen worden. Ook kwam aan de orde hoe de resultaten van de projecten (verder) geïmplementeerd kunnen worden, en wat hierbij randvoorwaarden zijn.

Leeswijzer

Deze rapportage is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk twee doen we verslag van een dossierverkenning van de 31 projecten: hoe kunnen de projecten worden getypeerd, naar doel(groep), gebruikte methoden en opbrengsten? In hoofdstuk drie schetsen we op basis van een beknopte literatuurstudie een kader voor de analyse van de projecten. In hoofdstuk vier worden zes van de 31 projecten nader bekeken en geanalyseerd: wat zijn succes- en faalfactoren bij de uitvoering van de projecten en welke randvoorwaarden spelen een rol bij implementatie en verankering van de uitkomsten? En: zijn de resultaten overdraagbaar naar andere settings? De informatie in dit hoofdstuk is afkomstig uit diepte-interviews met projectleiders en andere betrokkenen van zes van de 31 projecten én van de focusgroepbijeenkomst met projectleiders. In hoofdstuk 5 tot slot, trekken we conclusies en doen we aanbevelingen. In enkele bijlagen bij deze rapportage is aanvullende informatie te vinden over de bundeling van de resultaten, de geïnterviewden en de focusgroepbijeenkomst.

2 De 31 projecten

In dit hoofdstuk bundelen we de informatie uit de projectdossiers van de 31 praktijkprojecten. Het gaat om de volgende informatie: doel en doelgroep van de projecten, gehanteerde methoden, veranderingen ten opzichte van het ingediende plan en overdraagbare resultaten. De projectdossiers bestaan per project uit de goedgekeurde aanvraag, een tussentijdsverslag (halverwege de projectperiode) en een eindverslag.¹ In bijlage 2 bij deze rapportage is een overzicht opgenomen van de in dit hoofdstuk gebundelde gegevens. Voorafgaand aan de bundeling van de informatie uit de projectdossiers, willen we de projecten nader karakteriseren. Dit doen we door te kijken naar het type vrijwillige inzet in de projecten.

2.1 *Typologie van de projecten*

In de hier volgende paragrafen typeren we de projecten naar welke doelen ze nastreven, welke doelgroepen ze willen bedienen en naar welke werkprincipes ze toepassen. Om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen, zullen we in deze paragraaf de projecten nader typeren naar het type samenwerkingsrelaties tussen vrijwilligers/zelforganisaties en professionele- of beroepsorganisaties. We gebruiken hiervoor een typologie van Van der Klein et al. (2011). Zij beschrijven op basis van literatuuronderzoek vier verschillende typen samenwerkingsverbanden tussen vrijwilligers en professionals of beroepsorganisaties op het terrein van leefbaarheid, sociale cohesie, steun, hulp of sociaal startkapitaal voor en door jeugd en gezin. De vier typen zijn:

1. Professionals en vrijwilligers in 'informeel, hybride vrijwilligerswerk'. Vrijwilligers zijn hier bijvoorbeeld oud-gebruikers van voorzieningen die betrokken blijven bij de voorziening, of een actieve buurtbewoner die af en toe wordt gevraagd om vrijwillig mee te denken, of mee te werken.
2. Professionals en vrijwilligers in bottom-up samenwerking (frontliniëpraktijken). Hier komt het initiatief voor het vrijwilligerswerk uit de doelgroep, maar gaan de vrijwilligers duurzame verbindingen aan met professionals. Kenmerkend voor bottom-up samenwerking is de betrokkenheid van profes-

1 Van alle 31 projecten is de goedgekeurde aanvraag en het tussenverslag beschikbaar. Vanwege de variatie in looptijd van de projecten is nog niet van allemaal een eindverslag beschikbaar. Tijdens het schrijven van deze rapportage hebben 22 projecten hun eindverslag aan ZonMw opgeleverd.

sionals en niet-professionals bij het bereik van bepaalde doelgroepen door professionele instellingen.

3. Professionals en vrijwilligers in top-down samenwerking: paraprofessionaal-praktijken. Bij top-down samenwerking melden vrijwilligers zich bewust bij een bestaande organisatie (vrijwilligersorganisatie of professionele organisatie) die het kader verzorgt waarbinnen het vrijwilligerswerk plaatsvindt.
4. Professionals en vrijwilligers in formele opvoedingsondersteunende samenwerking. De vrijwilligers hebben zich bewust aangemeld bij deze (activiteit van de) organisaties en hoeven niet afkomstig te zijn uit de doelgroep. Het gaat ze niet zozeer om het verbinden van de doelgroep met het aanbod, maar om de (opvoedings-)ondersteuning op zich.

Als we de 31 projecten bekijken, dan kan bijna de helft van de projecten (12) worden getypeerd als 'professionals en vrijwilligers in bottom-up samenwerking' (type 2). Het gaat dan om vrijwilligersorganisaties (zelforganisaties van migranten) die het initiatief hebben genomen tot samenwerking met professionele organisaties, teneinde bijvoorbeeld het bereik van deze professionele organisaties voor de betreffende doelgroepen te vergroten. Een voorbeeld is: *Kansen krijgen, kansen grijpen*, een project waarin Stichting DIR (Nederlands - Ethiopische ontwikkelingsorganisatie, die onder andere de integratie van Ethiopiërs en Sudanese in Nederland wil bevorderen) samenwerkt met professionele organisaties en de gemeente om de ontwikkelingskansen van deze jongeren te vergroten.

Acht projecten betreffen 'hybride vrijwilligerswerk' (type 1). Een voorbeeld waarbij in een informele, tijdelijke setting wordt samengewerkt met vrijwilligers (uit de buurt) is het project *Sportparticipatie van migranten jeugd en hun ouders in Kanaleneiland*.

In zeven projecten is sprake van een top-down samenwerking tussen vrijwilligers en professionele instellingen (type 3). Een voorbeeld hiervan is *Mama Cares*, een doelgroepparticipatieproject waarin bezoekmoeders worden opgeleid en begeleid worden en als bruggenbouwers fungeren tussen instelling (Jellinek) en doelgroep.

Eén project, te weten Tussenin: *De onbereikbaren bereiken* kan gekenschetst worden als een project waarin er een formeel samenwerkingsverband bestaat tussen professionals en vrijwilligers (type 4). Drie projecten kunnen niet goed worden ondergebracht in de gebruikte typologie, omdat geen of nauwelijks sprake is van samenwerking tussen vrijwilligers en professionele organisaties.

Tabel 1: Typologie van de projecten

Nr.	Type samenwerkingsverband	Aantal	Voorbeeld
1.	Professionals en vrijwilligers in 'informeel, hybride vrijwilligerswerk'	8	Sportparticipatie van migrantenjeugd en hun ouders in Kanaleneiland
2.	Professionals en vrijwilligers in bottom-up samenwerking (frontliniëpraktijken)	12	Kansen krijgen, kansen grijpen
3.	Professionals en vrijwilligers in top-down samenwerking (paraprofessionaalpraktijken)	7	Mama Cares
4.	Professionals en vrijwilligers in formele opvoedingsondersteunende samenwerking.	1	De onbereikbaren bereiken: Tussen In

2.2 Doelen

Het overgrote deel van de 31 projecten heeft meerdere projectdoelen geformuleerd. Dat komt deels voort uit het feit dat veel projecten meerdere doelgroepen willen bedienen, waarvoor verschillende doelen zijn gesteld. Om de vraag te kunnen beantwoorden op welke doelen de 31 projecten gericht zijn, hebben we daarom onderscheid gemaakt tussen 'overkoepelende doelen' en 'directe projectdoelen'. Onder 'overkoepelende doelen' vallen de doelen die verder reiken dan het directe bereik van het betreffende project. Zo geven veel projecten te kennen dat zij (uiteindelijk) een toegankelijke en effectieve jeugdzorg voor migrantengezinnen willen bewerkstelligen, maar het project zelf richt zich dan bijvoorbeeld alleen op het opleiden van intermediairs en het organiseren van informatiebijeenkomsten voor ouders. In bijlage 2 is een overzicht opgenomen van de doelen per project.

Overkoepelende doelen

Meer dan de helft van de 31 projecten heeft een 'overkoepelend doel' opgenomen in de beschrijving. Deze zijn in tabel 2 samengevat onder enkele algemene noemers, met achter elke noemer een voorbeeld van een project. Met name de overkoepelende doelen 'creëren van toegankelijke en effectieve jeugdzorg voor migrantengezinnen' en 'voorkomen van (zwaardere) problematiek' komen vrij vaak voor. Ook het 'vergroten van toekomstkansen' en 'gericht inzetten van hulpverlening of (opvoedings)ondersteuning' worden veel genoemd.

Tabel 2: Overkoepelende doelen

Overkoepelend doel	Aantal	Voorbeeld
Creëren van toegankelijke en effectieve jeugdzorg voor migrantengezinnen	6	Saygi: Een toegankelijke, sluitende keten van jeugd-verslavingszorg bewerkstelligen voor Turkse jongeren.
Bevorderen van participatie migrantengezinnen	2	Connect versterkt: Het verkleinen van het isolement van Marokkaanse jongeren en ouders en het verbeteren van hun participatie in de Nederlandse samenleving.
Voorkomen van (zwaardere) problematiek	5	Stichting Pet'je af: Toekomstige problemen zoals schooluitval voorkomen.
Bevorderen van sociale cohesie	3	Lokale groepen ontmoeten: Bevorderen dat kinderen en jongeren in meer harmonie samenleven in hun dorp, stad of wijk.
Vergroten van toekomst-kansen	4	Sterk in Samen-leven: Ghanese kinderen betere school- en toekomst-kansen bieden.
Gericht inzetten van hulp-verlening of (opvoedings) ondersteuning	4	Diversiteit in het zorgteam: Gericht inzetten van hulpverlening bij eerge-relateerde problematiek.

Directe projectdoelen

Alle 31 projecten hebben één of meer directe projectdoelen geformuleerd. Dit zijn de doelen die men daadwerkelijk aan het eind van het traject bereikt wil hebben. Hoewel elk project andere doelen nastreeft, zijn ook de directe projectdoelen onder te verdelen in enkele algemene noemers. In tabel 2 staan de belangrijkste categorieën beschreven, met in kolom 2 het aantal projecten dat dit betreffende doel heeft genoemd en daarachter een voorbeeld. Aangezien de meeste projecten meerdere doelen hebben geformuleerd, komt het totaal in de kolom 'aantal' op meer dan 31 uit.

Opvallend is het feit dat twee type doelen er wat betreft aantal uitspringen: het 'verbeteren van de communicatie/samenwerking tussen professionals en cliënten' en 'ouders empoweren/informereren/ begeleiden in opvoeding' worden beide in 11 projecten genoemd. Daarnaast blijkt ook het 'begeleiden van jongeren in hun ontwikkeling' relatief vaak voor te komen; in 7 projecten behoort dit tot de directe projectdoelen. In de tabel is als laatste de categorie 'anders' opgenomen. Daartoe behoren de doelen die niet onder een van de andere noemers te plaatsen waren. Behalve het genoemde voorbeeld 'stimuleren van een sportidentiteit', werden hier bijvoorbeeld ook 'het ontwikkelen van een methodiek' en 'het met elkaar in contact brengen van verschillende culturele groepen' genoemd.

Tabel 3: Directe projectdoelen

Directe projectdoelen	Aantal	Voorbeeld
Inzicht krijgen (in wensen/behoefte, beschikbaar hulpaanbod)	5	Twentse jongeren in beeld: Inzicht krijgen in wat jongeren bezighoudt en hoe zij bereikt kunnen worden door jeugdzorginstellingen, en inzicht krijgen in opvoedingsvraagstukken van ouders.
Intermediairs/vrijwilligers werven/opleiden/ professionaliseren/ inzetten	5	Mama Cares: Opzetten en trainen van een groep 'bezoekmoeders'
Professionals voorlichten/trainen in kennis en vaardigheden	3	Diversiteit in het zorgteam: Deskundigheidsbevordering van onderwijsmedewerkers ten aanzien van het onderkennen en begeleiden van eengerelateerde problematiek.
Verbeteren van de communicatie/samenwerking tussen professionals en cliënten	11	Interculturele praatwijzer: Verbeteren van de communicatie tussen (jeugd) zorgprofessionals en niet-westerse ouders en jongeren.
Vergroten van het bereik van interventies	3	Pré en postnatale cursus voor Marokkaanse (aanstaande) moeders: Het bereik van pre- en postnatale cursussen en de steun aan Marokkaanse (aanstaande) moeders verhogen.
Ouders empoweren/informereren/ begeleiden in opvoeding	11	Moedercoaching: Marokkaanse moeders empoweren en kennis laten maken met (hulpverlenings)instanties.
Jongeren begeleiden in hun ontwikkeling	7	Kansen krijgen kansen grijpen: Ethiopische en Sudanese jongeren opleiding laten afronden, startkwalificatie behalen, plek op arbeidsmarkt vinden en Nederlandse taal leren beheersen
Ontwikkelen van interventies	4	Relatie opvoedingsstijl en BMI: Ontwikkelen van een interventie gericht op Turkse ouders van kinderen tussen 4 en 8 jaar met groot risico op overgewicht.
Signaleren van problemen	2	Ondersteuning sportverenigingen Vroegtijdig signaleren, verklaren en aanpakken van gedragsproblemen
Categorie 'anders'	5	Sportparticipatie migrantenjeugd: Stimuleren van een sportidentiteit bij allochtone jeugd, waardoor zij een gezonde leefstijl kunnen ontwikkelen.

2.3 Doelgroepen

Ook van de doelgroepen per project is een overzicht opgenomen in bijlage 2. Van de 31 projecten richten 19 zich op meerdere doelgroepen. In het merendeel van deze 19 projecten gaat het om 2 doelgroepen, bijvoorbeeld als eerste doelgroep ‘jongeren tussen 12 en 18 jaar’ en als tweede doelgroep ‘de ouders van deze jongeren’. In slechts 5 gevallen wordt ook een derde doelgroep genoemd, maar dan gaat het meestal om een ‘einddoelgroep’, die niet in het project zelf de doelgroep vormt, maar vaak de doelgroep is van de organisatie of stichting die het project heeft ontwikkeld. Een voorbeeld daarvan is het project *Tussenin: De onbereikbaren bereiken* van de Marokkaanse zelforganisatie Al Amal in Utrecht. De uiteindelijke doelgroep van deze organisatie bestaat uit Marokkaans-Nederlandse multiprobleemgezinnen, die zij willen bereiken door met intermediairs de kloof tussen de gezinnen en de hulpverlening te verkleinen. Het project dat zij bij ZonMw hebben ingediend, heeft echter als doelgroep ‘de intermediairs/ vertrouwenspersonen die zij willen opleiden en professionaliseren’ en als tweede doelgroep ‘andere gemeenten en organisaties die de door hen ontwikkelde werkwijze willen gebruiken’.

Verdeling naar doelgroepen

Er is onderscheid gemaakt tussen projecten die zich specifiek op gezinnen, ouders, jongeren, professionals of vrijwilliger/intermediairs richten. In tabel 3a is bovendien ook onderscheid gemaakt tussen ‘doelgroep 1’ en ‘doelgroep 2’. In werkelijkheid is er meestal geen hiërarchisch onderscheid: beide doelgroepen zijn even belangrijk. In veel projecten noemt men bijvoorbeeld ‘jongeren’ als eerste doelgroep, maar in de praktijk richt men zich evenveel op de tweede doelgroep ‘hun ouders’. Het totaal van ‘Doelgroep 1’ komt uit op 33; dit komt omdat enkele projecten zich op zowel professionals als vrijwilligers richten.

In de tabel valt op dat in totaal ruim de helft van de projecten zich richt op jongeren. Dat kunnen jongeren in het algemeen zijn of een bepaalde groep jongeren gespecificeerd naar bijvoorbeeld leeftijd en/of etniciteit. Een bijna even grote groep richt zich op ouders, in een aantal gevallen specifiek op moeders. Slechts een klein deel van de projecten heeft als doelgroep ‘gezinnen’ en vaak gaat het daarbij om multiprobleem gezinnen, die in hun geheel de doelgroep van het project of de interventie vormen. Ten slotte valt op dat een derde van de 31 projecten zich in meer of mindere mate richt op professionals, zij worden vaak als tweede doelgroep genoemd. Deze professionals kunnen bijvoorbeeld medewerkers zijn van het CJG of van een bepaalde jeugdzorgorganisatie, van jeugdhulpverleningsinstanties in het algemeen of professionals uit het onderwijs. De projecten die vrijwilligers of intermediairs als doelgroep hebben vormen een minderheid. Dit wil overigens niet zeggen dat vrijwilligers of intermediairs in een klein deel van de projecten een rol spelen. In paragraaf 2.4, waarin de gebruikte methoden zijn beschreven, is te lezen dat zij juist in

veel projecten een belangrijke rol vervullen. Zij vormen dan een onderdeel van de methodiek en zijn geen ‘doelgroep’ in het project.

Tabel 4a: Verdeling van de projecten naar doelgroepen

Doelgroep	Gezinnen	Ouders	Jongeren	Professionals	Vrijwilligers
Doelgroep 1	4	9	13	3	4
Doelgroep 2		7	4	8	
TOTAAL	4	16	17	11	4

Verdeling naar etniciteit

Binnen de 31 projecten kan ook onderscheid gemaakt worden naar de etniciteit van de doelgroep waarop de projecten zich richten - en dat blijkt behoorlijk divers te zijn. Het valt op dat een derde van de projecten zich richt op (niet-westerse) allochtonen in het algemeen en dat 4 projecten zowel autochtonen als allochtonen met hun project willen bereiken. Van de specifieke etniciteiten die genoemd worden, is ‘Marokkaans’ de meest voorkomende (6 projecten), met ‘Turks’ als goede tweede (4 projecten).

De reden dat het totaal aantal op 33 uitkomt, is dat enkele projecten zich op meerdere etniciteiten of groepen richten. Zo noemt één project zowel Turkse als Marokkaanse gezinnen als doelgroep en enkele andere projecten willen naast een specifieke etniciteit ook professionals in het algemeen bereiken.

Tabel 4b: Verdeling van de projecten naar doelgroepen

Etniciteit	Aantal projecten
Autochtoon en allochtoon	4
Allochtonen algemeen/niet-westers	10
Marokkaans	6
Turks	4
Afro-Caribisch	1
Afrikaans	2
Chinees	1
Moluks	1
Kaapverdiaans	1
Geen specifieke etniciteit (professionals)	3

2.4 *Methoden*

Alle 31 projecten hebben in hun projectbeschrijving meerdere methoden beschreven die ze hebben ingezet om hun doelstellingen te behalen. Een overzicht is opgenomen in bijlage 2. Hoewel elk project zijn eigen specifieke doelgroep(en), doelen en werkwijze heeft, kunnen ook de gebruikte methoden teruggebracht worden tot enkele algemene noemers. Voorbeelden van dergelijke ‘algemene’ methoden zijn: het werven van deelnemers (zoals ouders, jongeren of zorginstellingen), het trainen van professionals of intermediairs (in bijvoorbeeld het geven van cursussen of het coachen van cliënten), en het ontwikkelen en inzetten van nieuwe interventies gericht op een bepaalde doelgroep (bijvoorbeeld een coachingstraject voor Marokkaanse ouders gericht op opvoedingsondersteuning).

Om te achterhalen wat de meest gebruikte methoden zijn binnen de 31 projecten, hebben we allereerst van elk project de beschreven werkwijze gereduceerd tot maximaal 5 ‘algemene noemers’. De uiteindelijke lijst van belangrijkste methoden is weergegeven in tabel 4 onder het kopje ‘gebruikte methoden’. In de laatste kolom is bovendien van elke methode een sprekend voorbeeld gegeven. Vervolgens hebben we onderzocht hoe vaak elk van de genoemde methoden voorkomt. De resultaten daarvan zijn te vinden in de kolom ‘aantal’. Meerdere methoden blijken relatief vaak voor te komen. Zo is het voor veel projecten noodzakelijk om deelnemers of intermediairs/vrijwilligers te werven, omdat ze zonder hen het project niet zouden kunnen uitvoeren. Een aantal van deze projecten is er bijvoorbeeld op gericht om bepaalde groepen jongeren in contact te brengen met jeugdzorginstellingen of ouders voorlichting te geven over opvoedkwesties, en daarvoor is het in de eerste plaats van belang om deze groepen te werven. Een andere veelvoorkomende methode is het trainen van professionals of intermediairs/vrijwilligers; zij worden klaargestoomd om bijvoorbeeld een brugfunctie te gaan bekleden tussen groepen ouders en (jeugd)zorginstellingen. Ook (behoefte) onderzoek is een veelgebruikte methodiek. De achtergrond hiervan is dat veel projecten bepaalde doelgroepen graag willen bedienen, maar nog niet weten wat hun werkelijke wensen en behoeften zijn. Om dat te achterhalen is een inventariserend onderzoek nodig. Het ontwikkelen en vervolgens implementeren van een nieuwe interventie is eveneens een werkwijze die vaak wordt gebruikt. Een voorbeeld daarvan is het ontwikkelen van een opvoedcursus voor Marokkaanse moeders en het inzetten daarvan. De laatste veelvoorkomende methode is het geven van voorlichting. In veel projecten is dit een belangrijk onderdeel en het komt in allerlei vormen voor. Niet alleen zijn de doelgroepen heel verschillend (bijvoorbeeld jongeren, ouders of jeugdzorginstellingen), ook de vorm waarin de

voorlichting gegoten wordt, verschilt sterk. Zo wordt in sommige projecten een eenmalige bijeenkomst of conferentie georganiseerd, terwijl in andere projecten een wekelijkse cursus wordt georganiseerd om een doelgroepen voor te lichten.

Tabel 5: Overzicht gebruikte methoden

Gebruikte methoden	Aantal	Voorbeelden
Bereiken deelnemers	15	De Oversteek: Het bereiken van multiprobleem gezinnen van Afro-Caribische afkomst.
Werven van intermediairs/vrijwilligers	9	Sterk in Samen-leven: Ghanese sleutelfiguren (intermediairs) worden geworven om een brugfunctie te gaan vervullen tussen Ghanese gezinnen en de hulpverlening.
Trainen (van professionals/vrijwilligers/docenten etc.)	11	Sportparticipatie migrantenjeugd: Trainen van vrijwilligers voor het omgaan met migrantenjeugd bij sportverenigingen.
Inzetten intermediairs	5	GPS2SUC6: Intermediairs (GPS'ers) worden ingezet om (probleem)jongeren te begeleiden.
(Behoefte) onderzoek	14	Interculturele praatwijzer: Onderzoek onder niet-westerse cliënten naar de behoefte aan hulpmiddelen.
Inzetten focusgroepen	4	PEE voor P: Focusgroepen bestaande uit multiculturele jongeren worden ingezet om mee te denken over de inhoud van een website voor hen.
Ontwikkelen interventie(s)	12	Al Massoelijat: Er wordt voorlichtingsmateriaal ontwikkeld t.b.v. opvoedingsondersteuning.
Inzetten van interventie(s)	13	Kaapverdiaanse jongeren en ouders: Het inzetten van huiswerkbegeleiding voor jongeren.
Bekend maken van project/interventie	2	Sterk in Samen-leven: Via verschillende media/middelen wordt bekendheid aan het project gegeven om meer mensen uit de doelgroep te bereiken.
Voorlichting geven (aan ouders, jongeren, professionele instanties)	13	Kansen krijgen, kansen grijpen: Ouders van de betrokken jongeren krijgen voorlichting over opvoeding, onderwijs en actieve participatie in de samenleving.
Hulpverlening/doorverwijzen	8	Opvoeden in Nederland: Er worden gesprekken voor ouders gehouden waar ze direct hulp krijgen of worden doorverwezen.

Gebruikte methoden	Aantal	Voorbeelden
Ontwikkelen van samenwerkingrelaties	9	Diversiteit in het zorgteam: Er worden samenwerkingsrelaties ontwikkeld tussen onderwijsmedewerkers en zorginstellingen op het gebied van eerdergerelateerde problematiek.
Methodiekontwikkeling / beschrijving	10	Sport mee met IOC: Er wordt een methodiek ontwikkeld hoe nieuwe groepen in te contact gebracht kunnen worden met sportverenigingen.
Resultaten/ methodiek delen	2	Tussenin: De onbereikbaren bereiken: Stichting Al Amal wil haar ontwikkelde methodiek 'Tussen In' delen met andere Marokkaanse zelforganisaties en professionele instanties.
OVERIG	4	Kind en kleur: Netwerken van ouders worden opgezet, zodat zij elkaar kunnen blijven steunen.

2.5 *Veranderingen in plan van aanpak*

Alle 31 projecten hebben tijdens het traject een voortgangsverslag aangeleverd bij ZonMw, waarin zij hebben aangegeven of er veranderingen hebben plaatsgevonden ten opzichte van het oorspronkelijk ingediende plan van aanpak.

Van de 31 projecten hebben er 10 aangegeven dat er niets is veranderd aan het originele plan. Van de projecten die wel één of meer veranderingen hebben gemeld, is de vaakst voorkomende aanpassing een op het gebied van tijdsplanning. In die 12 gevallen is het project later begonnen of gedurende het traject wat uitgelopen. Wanneer men heeft aangegeven dat er in het plan van aanpak of in de projectopzet iets is veranderd, zijn dat inhoudelijke wijzigingen die per project verschillen. Daaruit zijn geen algemene noemers af te leiden. Het lijkt in meestal te gaan om betrekkelijk kleine aanpassingen in werkwijze, op basis van voortschrijdend inzicht. Er zijn ook nogal veel projecten die tijdens het project een verandering hebben aangebracht in de doelgroepen. Dat heeft meestal te maken met het feit dat de werving niet liep zoals gehoopt en daardoor op een andere manier moest worden voortgezet.

Slechts één project, Migranten meiden; spiegel voor jeugdbeleid, laat weten dat zij hun methodiek hebben aangepast. De inrichting van de focusgroepen die waren voorzien voor migrantenmeiden, zijn aangepast, omdat gaandeweg het project bleek dat de meiden erg terughoudend waren.

Een verandering in begroting duidt op een andere verdeling van de kostenposten. Soms wordt ook melding gemaakt van een te krap begroot budget.

Vanuit ZonMw zijn geen extra middelen ter beschikking gesteld, de extra inzet lijkt dus afkomstig van de betrokken partijen. Ten slotte kan een afwijking in de samenwerking betekenen dat men een intensievere samenwerking wil of moet zoeken met al bestaande partners, of dat het aantal samenwerkingspartners zal worden uitgebreid.

Tabel 6: Veranderingen in plan van aanpak

Veranderingen in plan van aanpak	Aantal
Verandering in tijdsplanning	12
verandering in doelstelling	-
Verandering in plan van aanpak	9
Verandering in projectopzet	4
Verandering in doelgroepen	9
Verandering in methodiek	1
Verandering in begroting	4
Verandering in samenwerking	8
Projecten zonder veranderingen	10

2.6 Overdraagbare resultaten

Van de 31 projecten hebben er 22 een eindverslag aangeleverd bij ZonMw.² In deze eindverslagen hebben wij bekeken welke (overdraagbare) resultaten de projecten hebben opgeleverd. Het doel was om vooral de ‘tastbare’ producten te benoemen, zoals een methodiek/ handleiding, een dvd of een brochure. In de eindverslagen hebben we daarom allereerst bekeken welke concrete publicaties en producten werden genoemd. Daarnaast hebben we gekeken naar de antwoorden op de vraag ‘Welke resultaten/eindproducten heeft uw project/ onderzoek opgeleverd?’ In enkele verslagen wordt geen melding gemaakt van tastbare producten of resultaten die zijn opgeleverd, in die gevallen zijn alleen de resultaten genoemd die mogelijk wel als voorbeeld zouden kunnen dienen voor anderen. De volledige tabel met (overdraagbare) resultaten van de 22 projecten is te vinden in tabel 4 van bijlage 2. In deze paragraaf zullen alleen de belangrijkste uitkomsten daaruit worden beschreven.

2 Vanwege de variatie in looptijd van de projecten is tijdens het schrijven van deze rapportage nog niet van alle projecten een eindverslag beschikbaar. De informatie in deze paragraaf is daarom gebaseerd op de 22 eindverslagen die tot nu toe zijn opgeleverd aan ZonMw.

Van de 22 projecten die een eindverslag hebben aangeleverd, valt op dat de meeste meerdere (overdraagbare) resultaten benoemen; 15 van de 22 noemen er twee of meer. In verreweg de meeste projecten wordt een draaiboek, methodiek/handleiding of stappenplan genoemd als overdraagbaar resultaat. Dat komt meestal ongeveer op hetzelfde neer; er is op papier gezet hoe het project of de interventie is aangepakt en dat is mogelijk bruikbaar voor andere organisaties die een gelijksoortig project willen opzetten. Een minder vaak genoemd, maar wel duidelijk overdraagbaar resultaat, bestaat uit bijvoorbeeld een dvd, brochure of informatieboekje of voorlichtingsmateriaal. Wat ook regelmatig als resultaat wordt genoemd, zijn 'ontwikkelde interventies', zoals een cursus of een methode om een bepaalde doelgroep te werven. Daarbij is niet specifiek gemeld dat de werkwijze ervan op papier is gezet. enkele projecten vermelden een evaluatieonderzoek, een gepubliceerd artikel of een eindverslag als resultaat. Omdat dit specifiek gaat over het betreffende project of een onderdeel van het project (bijvoorbeeld een verslag van een netwerkbijeenkomst), is niet duidelijk of dit ook overdraagbaar kan zijn. In slechts enkele projecten wordt gesproken over een adviesrapport of aanbevelingen. Tot slot meldt een klein aantal projectleiders dat hun project getrainde vrijwilligers heeft opgeleverd of dat er voorlichtingsbijeenkomsten zijn gehouden.

3 Analysekader

In dit hoofdstuk schetsen we een kader waarmee we de resultaten en opbrengsten van de praktijkprojecten nader kunnen duiden. In het volgende hoofdstuk presenteren we een zestal projecten die we via een diepte-interview met de projectleider en andere betrokkenen nader hebben bestudeerd. Daarbij wordt gebruik gemaakt van onder 3.2 beschreven kader. Eerst schetsen we beknopt de achtergrond van de kloof tussen de vraag van migrantengezinnen en het aanbod in de (preventieve) jeugdzorg, waardoor migrantengezinnen tot op heden nog niet dezelfde kansen op een goede ontwikkeling hebben als autochtone gezinnen. Daarna gaan we nader in op deze kloof en presenteren we aangrijpingspunten om deze te dichten.

3.1 *Achtergrond*

In de (preventieve) jeugdzorg verbreken cliënten met een migrantenherkomst nogal eens voortijdig het contact met de hulpverlener, omdat te weinig rekening wordt gehouden met hun 'klinische realiteit'. Hun opvattingen en oplossingswijzen spelen nauwelijks een rol bij de diagnose van problemen en bij het vaststellen van de aanpak ervan (Van Daal, 2003). Nog meer bezwaren leven er over de jeugdhulpverlening, de ggz en kinderbescherming. Ouders menen nogal eens dat er buiten hen om wordt gewerkt en dat kinderen worden aangemoedigd een oplossing buitenshuis te zoeken (Pels & Distelbrink, 2000). Onderzoek onder migrantenouders van kinderen in de justitiële keten duidt er eveneens op dat de (pedagogische) afstemming te wensen over laat (Nijsten et al., 2002).

De kunst om een balans te vinden tussen het eigen deskundige kapitaal en de vragen en behoeften van cliënten vergt al het nodige van de professionals als het gaat om autochtonen. In het werken met cliënten met een migrantenachtergrond lijkt dit proces op nog meer weerstanden te stuiten. Daarbij komt nog een meer algemeen probleem. Niet alleen bij ouders, maar ook bij professionals in de jeugdsector, leeft nogal wat opvoedingsonzekerheid. De aandacht groeit voor de pedagogische verantwoordelijkheid van instituties buiten het gezin, zoals de school, buurt, het jongerenwerk en het CJG. Over de pedagogische functie van deze partijen en hun onderlinge raakpunten en verschillen is nog weinig bekend. Wel weten we dat er zich behoorlijk wat pedagogische onmacht bij professionals voordoet, bijvoorbeeld waar het de morele en religieuze opvoeding betreft, het

omgaan met overmatige assertiviteit en agressie, met gebrek aan binding van jongeren aan school en maatschappij, met conflicten en polarisatie op etnische/religieuze basis (Van Eck, 2008; Pels, De Gruijter & Middelkoop, 2009).

De stand van zaken is, concluderend, dat bestaande voorzieningen, ook aan de 'voorkant' van de zorg, nog steeds onvoldoende doel treffen. Een aanbod moet, wil het aanslaan, worden toegesneden op de behoeften van de hulpvrager. Dit is een open deur. Maar in de huidige tijd houdt dit uitgangspunt een pendelverkeer tussen vraag en aanbod in, zoals Van der Laan et al. (2003) betogen. De aanspraken van de cliënt en de verantwoordelijkheid van het veld moeten dus tot afstemming komen om een inclusief jeugdbeleid te realiseren. Het is zeker niet zo dat er in het veld niets gebeurt. Er zijn tal van projecten (geweest) om het gat tussen vraag en aanbod te dichten. De intermediairen, die schakelen tussen gezinnen en voorzieningen (buurtmoeders, contactfunctionarissen, voorlichtsters eigen taal en cultuur) zijn daar een belangrijk voorbeeld van (bijvoorbeeld De Gruijter et al., 2007). Zoals ook deze auteurs betogen bleef het echter bij de bekende 'projectencarrousel' en kwam het nauwelijks tot verankering.

In de ZonMw-programmalijn Versterking (lokale) Jeugdvoorzieningen wordt daarom sterk ingezet op het implementeren en verankeren van initiatieven die bevorderen dat (lokale) jeugdvoorzieningen migrantenjeugd even goed bereiken en binden als autochtone jeugd. Een van de succesfactoren hierbij is dat lokale overheden en/of reguliere jeugdvoorzieningen op basis van gelijkwaardigheid samenwerken met migranten (zelforganisaties) (Gruijter et al., 2009). Migrantenorganisaties hebben vaak goede initiatieven ontwikkeld om preventie te bevorderen en om de brug te slaan naar de reguliere voorzieningen. Ook is het van belang dat migrantenjeugd en hun ouders meer actief gaan participeren en meebeslissen over de aanpak en het aanbod van reguliere voorzieningen. Uit onderzoek naar participatie van migranten in gezondheidsbevordering is gebleken dat participatie vooral succesvol is als voldoende aandacht en ruimte bestaat voor de (eigen) participatiedoelen van migranten (Van Vliet et al., 2006; Fienieg et al., (te verschijnen)). Kortom, er bestaan al wel aanwijzingen hoe kennis en vakmanschap van professionals effectief gecombineerd kunnen worden met de (veelal) impliciete kennis en ervaring uit de praktijk.

3.2 De kloof tussen vraag en aanbod

De programmalijn Versterking (lokale) Jeugdvoorzieningen wil bevorderen dat (lokale) jeugdvoorzieningen migrantenjeugd even goed bereiken en binden als autochtone jeugd, waardoor inclusief beleid gelijke kansen biedt aan alle kinderen. Dit gebeurt, zoals in het inleidende hoofdstuk is uitgewerkt, met lokale initiatieven en participatieprojecten. In beide type projecten gaat het om

het dichten van een kloof: tussen migrantengezinnen en organisaties, zoals CJG, jeugdzorg, school, sportclubs, en/of tussen groepen burgers in de wijk.

De Gruijter, Tan en Pels (2009) en Pels, Distelbrink en Tan (2009) ontwikkelen een kader met aangrijpingspunten om de kloof tussen vraag en aanbod te dichten. Dit kader bestaat uit zes 'niveaus van beïnvloeding' en deze niveaus hangen onderling samen.

KADER

1. Het overheidsbeleid
2. De institutionele context
3. Het professionele niveau
4. Het methodische niveau
5. Wisselwerking met nieuwe behoeften en vragen
6. Initiatieven van (groepen) burgers en zelforganisaties

Ad 1 Het overheidsbeleid

- Landelijke overheid kan beleidsdoelen op het terrein van diversiteit bepalen, (wettelijke) richtlijnen geven, ontwikkelingen faciliteren en sanctioneren.
- Daarmee is zij van wezenlijk belang voor verankering van diversiteitsbeleid. Zonder dergelijke verankering is het risico groot dat het diversiteitswerk in de praktijk kwetsbaar blijft en blijft steken op het niveau van tijdelijke projecten.
- *Landelijke overheid* kan beleidsdoelen op het terrein van diversiteit bepalen, (wettelijke) richtlijnen geven, ontwikkelingen faciliteren en sanctioneren.
- *De lokale overheden* kunnen eveneens veel invloed uitoefenen. Zij zijn nauwer betrokken bij het primaire proces en kunnen bijvoorbeeld prestatieafspraken maken met instellingen. Zij dienen deze overigens ook de nodige ruimte en flexibiliteit te gunnen voor de innovatie die nodig is om nieuwe doelgroepen effectief te bereiken.

Ad 2 De institutionele context

- Bij de institutionele context gaat het om de mate waarin uitvoerende instituties 'diversiteitsgevoelig' zijn, zoals tot uitdrukking komt in hun inhoudelijk beleid, kwaliteitsbeleid, personeelsbeleid en bedrijfscultuur.
- Ook op instellingsniveau is ruimte voor flexibiliteit van belang om steeds te kunnen inspelen op veranderende behoeften.

Ad 3 Het professionele niveau

- De competenties van de uitvoerende professionals leggen een zwaar gewicht in de schaal voor een succesvol diversiteitsbeleid. Voor diversiteit betekent dit dat professionals sensitiviteit moeten kunnen opbrengen voor overeen-

komsten en verschillen tussen cliënten, naar etnisch-culturele herkomst, sociaal milieu, gender en leeftijd.

Ad 4 Het methodische niveau

- Op dit moment is er veel aandacht voor de mate waarin interventies ‘evidence based’ zijn, maar zolang de (culturele) context en toepasbaarheid bij doelgroepen buiten beschouwing blijft, is bereik en doeltreffendheid ervan niet gegarandeerd.
- De meeste interventies hebben hun validiteit voor en werkzaamheid bij etnische groepen niet bewezen; ‘rekening houden met diversiteit’ behoort niet tot de standaardcriteria om de effectiviteit van interventies aan af te meten.

Ad 5 Wisselwerking met nieuwe behoeften en vragen

- Aan de vraagkant kunnen taal- en culturele barrières een rol spelen, evenals onbekendheid met reguliere voorzieningen, drempelvrees of wantrouwen.
- Nieuwe groepen brengen ook nieuwe problemen, vragen en behoeften mee, en deze kunnen in de loop der tijd weer veranderen. Een en ander betekent dat voorzieningen flexibel genoeg moeten zijn om in interactie met (groepen) cliënten de afstand tussen vraag en aanbod te overbruggen en maatwerk te leveren.

Ad 6 Initiatieven van (groepen) burgers en zelforganisaties

- Dikwijls ontstaan bottom-up initiatieven om gaten in de zorg te dichten.
- Dergelijke innovatieve initiatieven vanuit de civil society hebben een eigenstandige waarde.
- Zij kunnen daarnaast een rol spelen in de overbrugging van de afstand tussen de vraag en het reguliere aanbod.
- Er dient visieontwikkeling plaats te vinden over de rol en plaats ervan in het preventieve jeugdbeleid en over de verbinding tussen deze (vrijwillige) initiatieven en reguliere voorzieningen.

De praktijkprojecten die in dit onderzoek centraal staan, hebben primair betrekking op niveau 5 en 6. In de participatieprojecten staat de wisselwerking met nieuwe vragen en behoeften centraal. Het gaat erom hoe instellingen en professionals hierop kunnen inspelen. In de participatieprojecten wordt beoogd dit te realiseren via de weg van participatie van migrantengezinnen in de preventieve, ontwikkelingsgerichte jeugdsector. Bij de lokale initiatieven gaat het om de bijdrage van initiatieven van (groepen) burgers en zelforganisaties aan het overbruggen van de kloof.

Eerder merkten we al op dat de zes niveaus onderling samenhangen: het werken aan het overbruggen van de kloof tussen het aanbod in de jeugdsector

en de vragen van migrantengezinnen binnen één niveau heeft consequenties voor de andere niveaus. Een voorbeeld is dat instellingen die flexibel willen inspelen op nieuwe behoeften en vragen van migrantengezinnen (niveau 5) ook hun kwaliteitsbeleid hierop moeten inrichten (niveau 2), en wellicht hun personeelsleden zullen bijscholen in diversiteitscompetenties (niveau 3).

Op basis van de literatuur onderscheiden we *binnen* elk niveau globaal drie dimensies: bereik, kwaliteit en samenwerking.

Bij bereik gaat het om de vraag hoe migrantengezinnen kunnen worden geïnformeerd, geëngageerd, betrokken, en ondersteund en hoe eventuele drempels hierbij kunnen worden geslecht. Uit literatuur en onderzoek komen de volgende factoren die hierbij een rol spelen naar voren:

- Hulpaanbod toesnijden op behoeften hulpvrager; ‘pendelverkeer vraag en aanbod’: afstemming moet worden bereikt (De Gruijter et al., 2009).
- Outreachend werken. Inzet van frontliniewerkers en paraprofessionals (Gruijter et al., 2007).
- Snel en soepel inspelen op de vraag.
- Zorgen voor nabijheid van ondersteuning of hulp.
- Veel oog hebben voor de omgeving en netwerken van de doelgroep (Gruijter, et al., 2009).
- Werken op een positieve manier, vanuit eigen kracht van de doelgroep; vertrouwen (De Gruijter, 2010; Peters et al., 2007; Steenssens en Regenmortel, 2007; Jacobs et al., 2005).
- Rekening houden met (culturele) achtergrond, specifieke behoeften, meertaligheid en de consequenties die dit heeft voor de communicatie (Van Vliet, et al., 2006).
- Werken aan vertrouwen bij de doelgroep dat professioneel aanbod daadwerkelijk iets voor hen kan betekenen (Gruijter et al., 2009).
- Verminderen van het niet-bereik van voorzieningen voor eerste generatie migranten die de taal niet machtig zijn. Dit komt door onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal en omdat men de weg niet kent in voorzieningenland. Onder sommige allochtone groepen is het bovendien niet geaccepteerd om buiten de eigen kring hulp te zoeken of over problemen te spreken (De Gruijter & Verwijs, 2010a).
- Oog hebben voor behoeften van vrijwilligers, brugfunctionarissen: wat is hun motivatie om zich in te zetten, daarop inspelen en randvoorwaarden scheppen om optimaal te functioneren (Fienieg et al., te verschijnen en Gruijter et al., 2007).

Bij kwaliteit gaat het om de effectiviteit van het aanbod en het professioneel handelen. Krijgen migrantengezinnen de ondersteuning waar zij behoefte aan

hebben? Uit literatuur en onderzoek komen de volgende factoren die hierbij een rol spelen naar voren:

- Interculturalisatie van het zorg- en ondersteuningsaanbod (De Gruijter & Verwijs, 2010b).
- Competentie van professionals die aandacht hebben voor overeenkomsten en verschillen tussen cliënten, naar etnisch-culturele herkomst, sociaal milieu, gender en leeftijd, evenals de diversiteitsgevoeligheid van instanties (De Gruijter et al., 2009).
- Kennis bij professionals omtrent de leefsituatie en behoeften van de doelgroep.
- Het actief betrekken van 'probleem'- of risicogroepen actief bij de oplossing (De Gruijter et al., 2009).
- Het rekening houden met de 'klinische realiteit' van cliënt, vooral in jeugdzorg en ggz: de opvattingen en handelingswijzen die zij voorstaan spelen nauwelijks een rol bij de diagnose van problemen en bij het vaststellen van de aanpak ervan (Adriani, 1993; Van Daal, 2003);
- De mate van culturele stereotypering van de thuissituatie door professionals en reflecties over opvoeding die niet aansluiten op de percepties van de ouders (Hoogsteder & Suurmond, 1997).

Bij samenwerking gaat het om de relaties tussen de stakeholders van de zes niveaus. Eén type stakeholder kan niet eenzijdig de kloof tussen vraag en aanbod overbruggen. De metafoor van de brug geeft dit al aan: er zijn twee oevers, en eenmaal de brug overgestoken komt men op een nieuw werkterrein. Uit literatuur en onderzoek komen de volgende factoren die hierbij een rol spelen naar voren:

- De mate van samenwerking tussen verschillende professionele organisaties, allochtone sleutelfiguren, intermediairs en gebruik maken van netwerken. Via intermediairs wordt het mogelijk de achterban te bereiken (De Gruijter & Verwijs, 2010b).
- Bij bottom-up initiatieven: praktijken worden niet geëvalueerd; bijsturing van de activiteiten gebeurt dus veelal op grond van opgedane ervaringen en (nieuwe) vragen vanuit de doelgroep (Gruijter et al., 2009).
- Te veel succes: vaak zijn er meer vragen dan uitvoerders aankunnen: het risico bestaat dat men aan eigen succes ten onder gaat. Professionele instellingen en lokale overheden schakelen de bottom-up initiatieven vooral in voor 'trouble shooting', niet structureel (Gruijter et al., 2009).

In het volgende hoofdstuk maken we gebruik van bovenstaande inzichten en in het conclusiehoofdstuk komen we op de zes niveaus van beïnvloeding terug: hoe en op welke niveaus wordt in de projecten gewerkt aan het overbruggen van de

kloof tussen de vraag van migrantengezinnen en het aanbod in de preventieve jeugdsector? En: welke kansen zijn er voor implementatie en verankering van de projecten in de toekomst?

4 Verdieping

Via het dossieronderzoek is een globaal inzicht ontstaan in de doelen, doelgroepen, methoden en opbrengsten van de 31 projecten. Om meer inzicht te krijgen in het verloop en de uitkomsten van de praktijkprojecten is bij zes projecten een diepte-interview gehouden met de projectleider en andere betrokkenen. Het doel van de interviews met de zes geselecteerde praktijken is de specifieke succesfactoren of knelpunten en verankermogelijkheden te onderzoeken. In de interviews is ook aandacht besteed aan de overdraagbaarheid van de aanpak naar andere settings en de wijze waarop wordt samengewerkt met het reguliere aanbod van bijvoorbeeld het Centrum voor Jeugd en Gezin. Bij elk interview was de projectleider aanwezig. Daarnaast namen in vijf van de zes gevallen betrokkenen van samenwerkingsorganisaties deel aan het gesprek. In totaal hebben zestien personen aan de interviews deelgenomen. Een overzicht van de deelnemers is te vinden in bijlage 3.

De informatie in dit hoofdstuk is gebaseerd op de zes interviews, aangevuld met de resultaten van een focusgroepbijeenkomst met projectleiders, die plaatsvond op dinsdag 8 november 2011. Voor deze bijeenkomst waren de projectleiders van de 31 projecten uitgenodigd. Aan de bijeenkomst namen tien personen deel. De bijeenkomst had tot doel de eerste uitkomsten van het onderzoek te bespreken en te valideren, en met de deelnemers nader in te gaan op kwesties als implementatie, verankering en overdraagbaarheid van de behaalde resultaten. In bijlage 4 is het verslag van de focusgroepbijeenkomst opgenomen.

In dit hoofdstuk kijken we eerst naar de opbrengsten van de projecten: wat hebben de projecten in de ogen van de projectleiders en betrokken samenwerkingspartners opgeleverd? Welke succes- en faalfactoren kunnen hierbij worden benoemd? Daarna kijken we naar de wijze waarop de projecten worden geïmplementeerd. Wat zijn daarbij randvoorwaarden en worden deze ook gerealiseerd? Tot slot bespreken we de mogelijkheden voor overdracht van de werkwijzen naar andere settings.

4.1 De geselecteerde projecten

Hieronder introduceren we de zes projecten, die via een diepte-interview met de projectleider en andere betrokkenen nader zijn onderzocht.

Sterk in Samen-leven van Stichting Vice Versa

Stichting Vice Versa is het platform van Ghanese vrouwen in Amsterdam Zuidoost en treedt op als intermediair tussen de Ghanese gemeenschap en (zorg)instellingen. De stichting houdt zich bezig met de opvoedingsondersteuning van Ghanese ouders en wijst ze de weg naar voorzieningen voor jeugd en gezin.

Met het project ‘Sterk in Samen-leven’ wil Vice Versa sleutelfiguren uit de Ghanese gemeenschap werven en trainen op het terrein van opvoedingsondersteuning. Zij worden ingezet als vertrouwenspersoon voor Ghanese ouders en als intermediair tussen deze ouders en voorzieningen voor jeugd en gezin. De werving van sleutelfiguren richt zich naast vrouwen ook op Ghanese jongeren en mannen, om ook de vaders uit de Ghanese gemeenschap te kunnen bereiken. Ook wil Vice Versa door middel van dit project een ‘levendige sociale kaart’ voor de Ghanese doelgroep in Amsterdam Zuidoost ontwikkelen.

Praten over opvoeden. Moeders aan Zet van Stichting Buitenlandse Vrouwen Zaandam

Stichting Buitenlands Vrouwenoverleg (BVO) beoogt met het project ‘Moeders aan zet’ dat allochtone ouders door de inzet van opvoedintermediairs hun kinderen beter kunnen begeleiden in hun schoolloopbaan en in hun ontwikkeling tot volwassene. Dit doen zij omdat er veel opvoedingsvragen bij de allochtone ouders leven, terwijl de reguliere opvoedingsondersteuning hen niet bereikt.

In Moeders aan zet geeft een netwerk van allochtone vrijwilligers, de zogenaamde contactvrouwen, onderlinge steun aan allochtone moeders met opvoedproblemen. Zij bespreken thema’s als opvoeding in een andere cultuur, de problemen die ze daarbij ondervinden, en hoe ouders kansen voor hun kinderen in de samenleving kunnen vergroten. Dit project voorziet in een training van deze contactvrouwen en andere geïnteresseerde allochtone moeders, zodat zij als ‘opvoedintermediairs’ op kunnen treden. Zij zijn door de training beter in staat om opvoedingsproblematiek te signaleren en bespreekbaar te maken in vrouwengroepen en op andere niet georganiseerde ontmoetingsplekken van vrouwen. In het project wordt samengewerkt met de GGD, welzijnsorganisatie Stichting Welsaen en Gemeente Zaanstad. Het project resulteert in een methoediebeschrijving.

Tussenin: De onbereikbaren bereiken. Brug tussen multiprobleemgezinnen en de hulpverlening van Al Amal Utrecht

De Marokkaanse zelforganisatie Al Amal wil de kloof tussen multiprobleemgezinnen en de hulpverlening verkleinen. Door het doorbreken van het isolement van deze gezinnen kunnen zij geholpen worden bij het oplossen van hun problemen. Marokkaanse ouders zoeken zelden hulp wanneer zij hun kind niet op het rechte pad kunnen houden. De hulpverlening heeft moeilijkheden om deze Marokkaans-Nederlandse gezinnen te bereiken.

Het project Tussen In van Al Amal leidt vrijwilligers op tot vertrouwenspersonen. Deze vertrouwenspersonen maken de ouders bewust van hun problemen. Vanuit het opgebouwde vertrouwen leren de ouders hulp te accepteren en worden deze gezinnen naar de reguliere hulpverlening geleid. Tijdens het hulpverleningstraject begeleidt de vertrouwenspersoon het proces tussen hulpverlener en gezin. In 2009 is de methodiek Tussen In beschreven en gepubliceerd. Om het bereik van de interventie te vergroten, is dit project erop gericht om de deskundigheid te vergroten van vertrouwenspersonen in Utrecht. Daarnaast wordt een opleidingsplan ontwikkeld en worden contacten met instanties en gemeenten gelegd, zodat de werkwijze ook elders toegepast kan worden. Al Amal werkt in dit project samen met verschillende reguliere hulpverleningsorganisaties in Utrecht.

Gezinsondersteuning De Oversteek van Stichting OCaN en Stichting Kakiña Den Haag

OCaN, een organisatie die opkomt voor de belangen van Caribische Nederlanders in Nederland, implementeert samen met Stichting Kakiña, een stichting die zich bezighoudt met familie coaching voor Antillianen en Arubanen en Bureau Jeugdzorg Haaglanden, een interventie waarin de Afro-Caribische multiprobleemgezinnen ondersteuning krijgen op tien leefgebieden. Zij beogen met dit project dat Afro/Caribische multiprobleemgezinnen kennis en vaardigheden opdoen, zodat zij zelf hun problemen kunnen (h)erkennen en aanpakken en indien nodig zelf de weg weten te vinden naar hulpverleningsinstanties. Dit project is opgezet omdat multiprobleemgezinnen met een Afro/Caribische achtergrond door eerdere negatieve ervaringen met de hulpverlening vaak wantrouwen hebben opgebouwd jegens de reguliere hulpverlening.

Gezinsondersteuning De Oversteek biedt een persoonlijke coach voor het hele Afro/Caribische gezin. Ouders krijgen onder andere hulp bij praktische problemen, psychosociale problemen en de opvoeding. De kinderen worden gecoacht op het gebied van sociale vaardigheden en agressiebeheersing. De coach helpt de kinderen ook bij het vinden van een zinvolle dagbesteding.

Diversiteit in het Zorgteam van Centrum Buitenlandse vrouwen in Tilburg

In de bestaande hulpverleningsstructuur worden signalen van allochtone meisjes uit eerculturen vaak te laat opgepikt, als problemen al (bijna) zijn geëscaleerd. Met het project Diversiteit in het zorgteam beoogt het Centrum Buitenlandse Vrouwen in Tilburg in samenwerking met diverse zorg- en kennisinstellingen een brug te slaan tussen meisjes uit eerculturen en de eerste- en tweedelijnszorg op school en samenwerkende instellingen voor zorg en jeugdhulpverlening, opdat probleemsituaties worden voorkomen. Er is een klankbordgroep van allochtone meisjes. De groep bespreekt binnen- en buitenschoolse activiteiten voor allochtone meisjes uit eerculturen. Deze klankbordgroep krijgt begeleiding van intermediairs/bruggenbouwers (betaalde medewerkers die dichtbij de meisjes staan). Deze intermediairs begeleiden ook buitenschoolse groepsactiviteiten en ondersteunen schoolmedewerkers bij het organiseren van binnenschoolse activiteiten voor deze meisjes.

In de school wordt deskundigheidsbevordering aangeboden aan mentoren, leerlingbegeleiders, vakdocenten, School Maatschappelijk Werk (SMW) en het zorg- en adviesteam (ZAT). Dit stelt ze beter in staat om te signaleren en ondersteunen, tot hulpverlening en verwijzing. Het project resulteert in een methodiekbeschrijving.

GPS2SUC 6-Dit spreek je uit als GPS to Succes. GPS staat enerzijds voor een navigatiesysteem dat je naar je bestemming begeleidt maar ook voor G(lobal)P(ersonal)S(upporter) - van Stichting Boeng in Den Haag

De werkgroep jongeren van Stichting BOENG wil met het project 'GPS 2 SUC 6' allochtone jongeren tussen de 15 en 25 jaar die in probleemwijken wonen, begeleiden en ondersteunen. Veel van deze jongeren hebben geen diploma en weinig kans op een goede positie op de arbeidsmarkt en in de samenleving. In het project staat GPS voor Global Personal Supporter. Een GPS'er is een getrainde begeleider die ervaring heeft met jongeren en zelf in leeftijd, leefstijl en achtergrond dichtbij de doelgroep staat. De begeleiding van de jongeren vindt voornamelijk plaats via digitale communicatiemiddelen, maar er worden ook activiteiten georganiseerd waarbij de jongere en de GPS'er elkaar ontmoeten. De contacten tussen beide partijen zijn gericht op de belangrijkste levensgebieden: persoonlijke ontwikkeling, omgaan met relaties, taboes rondom seksualiteit, scholing, werk, gezondheid en vitaliteit. Het doel van het project is jongeren weer vertrouwen in hun mogelijkheden, kansen en toekomst te geven. Daarbij wordt sterk ingezet op zelfsturing.

4.2 Opbrengsten

Over de opbrengsten van de projecten is veel te zeggen: er zijn opbrengsten voor de doelgroep - gerealiseerde projectdoelen -, maar ook leerervaringen, ontwikkelde samenwerkingsrelaties, et cetera. In het onderstaande belichten

we van elk project enkele resultaten, die belangrijk zijn voor het betreffende project, én die inzicht geven in de diverse soorten opbrengsten die in de projecten zijn behaald. In de meeste projecten zijn de geplande activiteiten uitgevoerd, soms met enige vertraging of een kleine aanpassing. De doelen zijn volgens betrokkenen ook goeddeels gerealiseerd. Het meest lastig blijken de doelen die te maken hebben met implementatie van de resultaten. Hierop komen we later in dit hoofdstuk nog terug.

Bij *Praten over opvoeding. Moeders aan zet* is het doel - het bespreekbaar maken van opvoedvraagstukken bij migrantenmoeders - gerealiseerd. Dit gebeurde door de contactvrouwen te trainen in opvoedvraagstukken. Deze training is uitgevoerd vanuit het Centrum Jeugd en Gezin. Vervolgens zijn de contactvrouwen met de opgedane kennis aan de slag gegaan in hun eigen, al bestaande, netwerken. Onderdeel hiervan was dat er meetings werden georganiseerd waarin moeders in een informele setting konden kennismaken met het CJG. De moeders reageerden erg positief en *'het was opvallend dat de vrouwen uiteindelijk zelf vragen durfden te stellen en soms ook direct een afspraak maakten bij bijvoorbeeld het opvoedspreekuur'*. In het project hebben het Buitenlandse Vrouwen Overleg (BVO) en Centrum Jong (van het CJG) nadrukkelijk ingezet op het mobiliseren en ondersteunen van de eigen kracht van migrantenmoeders. Enerzijds door hen voor te lichten over opvoedkwesties, en deze zaken bespreekbaar te maken. Maar ook door in het project te bewaken dat de contactvrouwen geen 'toeleveranciers voor het CJG' zijn. Het CJG is betrokken om het proces van bewustwording en onderlinge steun te begeleiden, maar hoeft niet per se *'zelf altijd iets te doen'*.

Bij *Sterk in Samen-leven* zijn 25 Ghanezen, waarvan vier mannen, getraind als contactpersoon. Dit betekent dat zij in een reeks bijeenkomsten zijn geïnformeerd over de sociale kaart en over allerlei (opvoed)kwesties waarmee de einddoelgroep te maken kan hebben. In de bijeenkomsten is ook gewerkt aan communicatievaardigheden. Deze contactpersonen zijn vervolgens elk in contact gebracht met vier gezinnen met een ondersteunings- of hulpvraag. De contactpersonen hebben daarna in de gezinnen ondersteuning geboden: door vraagverheldering, informeren, doorverwijzen, et cetera. *'Ghanese ouders hebben veel vragen over hun kinderen. Toen de Cito-toets eraan kwam, zag je direct dat daarover veel vragen werden gesteld.'* Het is de bedoeling dat de 25 contactpersonen zich ook in de toekomst blijven inzetten: er is veel behoefte aan deze vorm van laagdrempelige en informele steun. De samenwerkingspartner Spirit (organisatie voor jeugd en opvoedhulp) merkt dat zij door de inzet van deze contactpersonen in contact komen met, en ondersteuning kunnen bieden aan gezinnen die zij niet eerder in het vizier hadden.

Tussenin: De onbereikbaren bereiken is een langer bestaand project, waarvan de methodiek al is beschreven. Het door ZonMw gefinancierde project is gericht op het vergroten van de deskundigheid van vrijwilligers en het schrijven van een opleidingsplan. *'Het schrijven van het opleidingsplan heeft*

geleid tot een doorontwikkeling van de methodiek, omdat je toch opnieuw weer over je werkwijze gaat nadenken.' Daarnaast heeft men een film gemaakt over de werkwijze, die op een eigen congres is gepresenteerd. Dit heeft een nieuwe sponsor opgeleverd. Al Amal verwacht dat de gemeente Utrecht in de toekomst nog nauwer zal willen samenwerken met Al Amal, omdat de jeugdzorg zal worden overgeheveld van provincie naar de gemeente. Ook vanuit andere gemeenten is er belangstelling voor de methodiek Tussenin. Al Amal zoekt daarbij naar geschikte partners: enthousiaste vrijwilligers met een hands-on mentaliteit.

GPS2SUC6 komt voort uit eerdere ervaringen die Stichting Boeng had opgedaan in een project genaamd Quality Talks. In dat project ging het om de kwaliteiten van jongeren in plaats van om hun bezittingen. Het project was succesvol, maar sommige jongeren vielen af omdat zij niet konden deelnemen aan activiteiten, bijvoorbeeld omdat zij geen vaste woon- of verblijfplaats hadden. In GPS2SUC6 wordt daarom gewerkt via de nieuwe media: via internet, sms of telefoon kunnen jongeren gemakkelijk en laagdrempelig worden bereikt, onafhankelijk van waar ze zich fysiek bevinden. Deze manier van communicatie blijkt bovendien heel geschikt om het vertrouwen te winnen van jongeren, die vaak bij andere (hulpverlenings)organisaties teleurgesteld zijn geraakt. De begeleiders die contact onderhouden met de jongeren staan dichtbij de doelgroep: *'Ze zijn vaak maar een paar stappen verder dan de doelgroep en fungeren daarom als een rolmodel. De jongeren denken: Als hij dat kan, dan kan ik het ook.'*

In het project *Diversiteit in het zorgteam* gaat het om problemen van meiden uit eerculturen. De trieste aanleiding voor het project was dat in korte tijd in Tilburg twee zelfdodingen van meisjes plaatsvonden die eerdergerelateerd waren. In het project zijn meiden - bij het Centrum Buitenlandse vrouwen - en hun moeders met elkaar in gesprek geraakt over dit onderwerp. Daarnaast is op een aantal scholen gewerkt aan het bespreekbaar maken van het thema en aan professionalisering van het personeel. Het was een grote uitdaging om op scholen voet aan de grond te krijgen. Dit kwam doordat de scholen nog niet bekend waren met het onderwerp en er nogal huiverig tegenover stonden om er 'iets mee te doen'. De omslag van reageren op incidenten - zoals de zelfdodingen - naar preventie moet nog worden gemaakt.

In *Gezinsondersteuning De Oversteek* worden Caribische gezinnen met (opvoed)problemen ondersteund. Het gaat om gezinnen met vaak zware en meervoudige problemen, die door de formele instanties niet worden bereikt. De Oversteek werkt veel met organisaties als Bureau Jeugdzorg, woningcorporaties, Den Haag Op Maat. De samenwerking is niet geformaliseerd: men belt naar De Oversteek als men er met een gezin niet uitkomt. Dit kan zijn omdat men geen toegang krijgt, of omdat er acute problemen zijn, zoals een dreigende huisuitzetting. De coaches hebben een specifieke en toegevoegde waarde: *'We spreken de taal van de doelgroep, en we trappen niet zo snel in smoesjes'*. Maar: in de

praktijk doen de coaches ook werk dat door formele organisaties niet wordt opgepakt, bijvoorbeeld het regelen van huursubsidie of verzekeringen. In de toekomst moeten duidelijke afspraken worden gemaakt met samenwerkingspartners, zodat de inzet van de specifieke ervaring en kennis van de coaches optimaal benut wordt.

4.3 *Succes- en faalfactoren*

De diversiteit in opbrengsten keert ook terug bij de succes- en faalfactoren die de geïnterviewden hebben genoemd en die ook in de focusgroepbijeenkomst aan de orde zijn geweest. In het analysekader onderscheiden we drie dimensies voor het overbruggen van de kloof tussen vraag en aanbod: bereik, kwaliteit en samenwerking. Deze dimensies gebruiken we hier om de succes- en faalfactoren te ordenen.

Bereik: hoe worden migrantengezinnen geïnformeerd, geëngageerd, betrokken, en ondersteund en hoe worden eventuele drempels hierbij overwonnen?

Door de projectleiders en betrokkenen worden de volgende factoren genoemd:

- Men spreekt de taal van de doelgroep: letterlijk, maar ook figuurlijk. Dit zorgt ervoor dat taalproblemen geen rol spelen, maar ook dat sneller een sfeer van vertrouwen ontstaat. Zo heeft men in het project *Diversiteit in het Zorgteam* mbo- en hbo-stagiaires ingezet met dezelfde etnische achtergrond als de meiden die zij begeleiden. Ook in de andere projecten hebben de vertrouwenspersonen, coaches, contactpersonen vaak eenzelfde etnische achtergrond als de doelgroep die zij willen ondersteunen. Vanuit de focusgroepbijeenkomst wordt aangevuld dat een zelforganisatie er overigens niet vanuit moet gaan dat de doelgroep hen als het ware als vanzelf vertrouwt en ‘verstaat’. Als een organisatie een onbekend, of taboeonderwerp op de agenda zet, dan bestaat de kans dat de zelforganisatie te ver voor de troepen gaat uitlopen. Het is zaak om te blijven communiceren over doelen en werkwijzen.
- De intermediairs functioneren vaak als rolmodellen. Zij staan dichtbij de doelgroep, zoals in het project *GPS2SUC6*. Ook hier sluit de ‘taal’ weer goed aan. Tevens gaat er een krachtig effect uit van het beeld dat rolmodellen uitstralen: als hij het kan, dan kan ik het ook.
- In de meeste projecten wordt integraal gewerkt. Dat betekent dat er geen strakke afbakening is rondom het domein waarop de ondersteuning zich moet richten. Dit is volgens de projectleiders een belangrijke succesfactor en verklaart tot op zeker hoogte waarom reguliere ‘negen tot vijf’ hulp, gezinnen niet bereikt. Veel gezinnen kampen met multiproblematiek en wanneer hulp of ondersteuning zich richt op een deel hiervan, dan heeft

men het gevoel niet geholpen te worden. In de projecten probeert men zoveel mogelijk tegemoet te komen aan de vragen van een gezin. Door de deelnemers wordt dit overigens ook genoemd als faalfactor: gemakkelijk leidt dit tot een onbegrensde inzet en overvraging. Dit is vooral het geval als er geen formele afspraken zijn gemaakt met samenwerkingspartners over rollen en taken (zie 'samenwerking' hierna). Vanuit de focuagroepbijeenkomst wordt toegevoegd dat het heel erg lastig is om afspraken te maken met professionele samenwerkingspartners: zij worden betaald voor hun activiteiten en als zij bepaalde doelgroepen niet bereiken, maken ze graag gebruik van zelforganisaties die een brugfunctie vervullen. Maar van structurele samenwerking komt het niet, het blijft meestal bij brandjes blussen.

- Bij *Moeders aan zet* en *Diversiteit in het zorgteam* bleek het van belang om nadrukkelijk informeel te werken. Vanwege de gevoeligheid van het onderwerp (eengerelateerde kwesties) en de angst dat het stellen van opvoedvragen leidt tot ondertoezichtstelling of uithuisplaatsing van de kinderen, worden in deze projecten deelnemers niet geregistreerd en wordt voorzichtig met de privacy van de deelnemers omgesprongen. Bij *GPS2SUC6* speelt de aanvankelijke anonimiteit - het contact verloopt eerst uitsluitend via internet of telefoon - een belangrijke rol. Als via deze contacten het vertrouwen is gewonnen, dan kunnen daarna desgewenst face to face ontmoetingen plaatsvinden.
- In alle projecten - al dan niet expliciet geformuleerd - gaat het om het empoweren van de doelgroep: het versterken van de eigen kracht. Het werken aan empowerment is een open proces, waarin de doelgroep mede bepaalt welke activiteiten plaatsvinden, en wanneer. Ook projectdoelen kunnen in een dergelijk proces verschuiven. Het werken met een empowerment-benadering kan dan op gespannen voet staan met het projectmatig, of programmatisch werken.

Kwaliteit: effectiviteit van het aanbod en het professioneel handelen. Krijgen migrantengezinnen de ondersteuning waar zij behoefte aan hebben?

Door de projectleiders en betrokkenen worden de volgende factoren genoemd:

- Diverse projectleiders merken op dat het project weliswaar sorteert onder de noemer van 'informeel', of 'bottom-up' initiatief, maar dat zij behoorlijk professioneel te werk gaan. Enerzijds werken personen die een professionele achtergrond hebben op vrijwillige basis mee, anderzijds is al langer (dan de projectperiode) ervaring opgedaan en is op basis daarvan het handelen bijgesteld. Bij Al Amal is de methodiek van *Tussenin* beschreven. Dit bevordert het methodisch handelen en intervisie tussen vrijwilligers. Maar ook als de methode nog niet op papier staat, blijkt men in de projecten hierop wel (onderling) te reflecteren.

- Er is wel een gevaar dat de vrijwillige inzet dermate professionaliseert dat de eigenheid van de inzet (zoals beschreven bij 'bereik' hiervoor) in het geding komt. Voor de meeste projectleiders speelt deze kwestie vooral in het licht van verantwoording naar andere partijen.
- Hoe maak je je resultaten inzichtelijk en overtuigend? In de meeste projecten worstelt men met deze vraag: voor projecten 'van onderop' zijn er geen goede uitkomstmaten. De resultaten kunnen alleen zichtbaar worden gemaakt door de deelnemers zelf te laten vertellen over de veranderingen in hun leven. De projectleiders vinden het jammer dat voor dit type uitkomst maar weinig oog is bij de lokale overheid, andere mogelijke samenwerkingspartners of financiers.
- In de projecten waar met vrijwilligers wordt gewerkt, wordt benadrukt dat het heel belangrijk is dat de vrijwilliger voldoende autonoom kan werken. De intrinsieke motivatie van de vrijwilliger is de motor achter zijn inzet en die moet je alle ruimte bieden. Tegelijkertijd wil men de vrijwilligers natuurlijk wel goed kunnen aansturen. De projectleiders zeggen dat dit hoge eisen stelt aan hun eigen inzet: bijeenkomsten voor vrijwilligers moeten telkens interessant voor hen zijn, zij moeten hun eigen tijd kunnen indelen en beloond worden voor hun inzet. Deze beloning kan bestaan uit een maaltijd bij bijeenkomsten, een kleine vergoeding, maar ook uit een certificaat of een aanbevelingsbrief bij het solliciteren. De andere kant van de medaille is, dat van vrijwilligers dan ook wat gevraagd mag worden. Bij *Sterk in Samen-leven* heeft men proefondervindelijk ervaren dat het loont om een contract te sluiten met vrijwilligers waarin duidelijk is aangegeven wat beide partijen van elkaar kunnen verwachten.

Samenwerking: de relaties tussen de projectleider, partners en de lokale context

Door de projectleiders en betrokkenen worden de volgende factoren genoemd:

- Doelbepaling. Uit de gesprekken met alle projectleiders en betrokkenen bleek het belang van een gemeenschappelijke doelbepaling, of visie op het probleem dat men probeert aan te pakken, en ieders rol daarin. Bij het project *Tussenin* liggen er formele afspraken tussen henzelf en Bureau Jeugdzorg over de inzet van coaches in multiprobleemgezinnen. Bij deze afspraken hoort ook een financiële vergoeding voor de coördinatie van de vrijwillige inzet. Bij de andere projecten bestaan dergelijke afspraken (nog) niet.
- Onduidelijkheid over taken kan leiden tot veel problemen. Bij de projecten die tot doel hebben informatie, hulp of steun te bieden in gezinnen bestaat het risico dat andere partijen 'moeilijke gezinnen' over de schutting gooien. Vrijwilligers vervullen dan al snel taken die zijzelf eigenlijk niet tot hun takenpakket rekenen, zoals het voorkomen van uithuisplaatsing, invullen van

formulieren, et cetera. Bij *Diversiteit in het zorgteam*, had onduidelijkheid over taken tot gevolg dat de beoogde samenwerking met scholen niet goed van de grond kwam.

- Onduidelijkheid over de financiën. De projectleiders en andere betrokkenen zijn blij dat hun project is gefinancierd door ZonMw. Dit geeft ze de mogelijkheid hun werkzaamheden (verder) te ontwikkelen. Nu de financiering ten einde is gekomen, blijkt dat in de meeste gevallen (nog) geen afspraken zijn gemaakt over een voortzetting van de werkzaamheden, of implementatie van de resultaten met lokale middelen. De vraag wie het overbruggen van de kloof moet betalen, blijft in de meeste gevallen onbeantwoord. Opvallend is dat professionele instellingen veel en naar tevredenheid gebruikmaken van de diensten van vrijwilligers, maar dat zij zich niet verantwoordelijk voelen voor het financieren van de coördinatie van deze inzet. In sommige projecten is sprake van een gemeente die zegt te willen financieren, terwijl dit niet kan worden gerealiseerd in verband met de op hande zijnde bezuinigingen. Het wordt in toenemende mate belangrijk om te investeren in een goede pr en netwerken, bij voorkeur bij mensen met beslismacht. Goede relaties met een wethouder, het stadsdeel of de directie van een grote instelling worden steeds belangrijker. Vanuit het project *Tussenin* wordt opgemerkt dat het fijn is als er iemand binnen de eigen organisatie is, die zich met deze kwesties en de 'zakelijke kant' kan bezighouden.
- Samenwerking. In alle projecten wordt samengewerkt met instellingen. Dit gebeurt in de meeste gevallen via persoonlijk contact met een of enkele medewerkers. Vanuit diverse projecten wordt de kwetsbaarheid van deze samenwerking benoemd: als persoon X van organisatie Y een andere baan krijgt, dan houdt de samenwerking op te bestaan. Een aanvulling vanuit de focusgroepbijeenkomst is dat het hebben van vaste contactpersonen of specialisten ook goede kanten heeft. Het is dan echter wel zaak dat de organisatie waarin deze persoon werkt, zelf ook interculturaliseert, zodat zijn of haar eventuele vertrek kan worden opgevangen. De aanwezigen bij de bijeenkomst constateren dat er bij professionele organisaties in afnemende mate aandacht lijkt te bestaan voor diversiteit.

Een succesfactor is de omkering van een faalfactor. Globaal gesproken vinden de projectleiders en andere betrokkenen dat zij succesvol zijn als het gaat om het bereik van migrantengezinnen. Ook de kwaliteit van wat zij te bieden hebben - of dat van het aanbod waarnaar zij doorverwijzen - schatten zij positief in. Het werken in een project stimuleert het nadenken over het eigen methodisch handelen. De projectleiders worstelen wel met de vraag hoe zij de resultaten van hun werk zichtbaar kunnen maken. Zij ervaren dat de uitkomstmaten van (potentiële) samenwerkingspartners niet aansluiten bij hun eigen praktijk en merken soms dat andere partijen gemakkelijk om hen heen kunnen, omdat hun resultaten niet meetbaar zouden zijn. Wat betreft de samenwerking

met lokale partners zijn zij minder positief. In de projecten - en in de projectperiode - is vaak prettig gewerkt met contactpersonen van organisaties, maar bijna overal lopen zij aan tegen het gegeven dat geen duidelijke afspraken zijn gemaakt over doelen, rollen, taken en financiën.

4.4 Randvoorwaarden voor implementatie en verankering

Onder randvoorwaarden voor implementatie en verankering verstaan we die zaken die moeten zijn geregeld wil men de resultaten van het project succesvol kunnen toepassen en borgen in de lokale setting. Deze randvoorwaarden zijn nauw verbonden met de hierboven genoemde succes- en faalfactoren. Hieronder presenteren we per project de stand van zaken na afloop van de projectperiode. We beschrijven daarbij welke randvoorwaarden belangrijk zijn voor de implementatie en verankering in de specifieke lokale setting, en of deze al worden gerealiseerd.

Moeders aan zet

De samenwerkingspartners beoordelen het project als succesvol. Men wil verder, de gemeente is enthousiast. Bij het CJG kunnen ook in de toekomst gratis trainingsmodules worden ingehuurd. Alleen de coördinatiefunctie is nog niet gefinancierd. De gemeente heeft gezegd dit deel mogelijk te willen financieren, maar hier is nog geen uitsluitsel over. Er zijn plannen om uit te breiden en ook ouders te gaan bereiken via contactouders op de basisscholen. Voor dit plan is nog geen geld beschikbaar. De komende tijd hoopt men de resultaten beter over het voetlicht te krijgen in het CJG. De samenwerking draait nu nog te veel op individuele contacten.

Sterk in Samen-leven

Na het aflopen van de projectperiode is het onduidelijk hoe de inzet van de 25 getrainde contactpersonen in de toekomst kan worden gefinancierd. De contactpersonen zetten zich belangeloos in. Zij zijn intrinsiek gemotiveerd en willen doorgaan met hun werk. Maar de coördinatiefunctie is heel belangrijk: dit is het cement dat de groep bij elkaar houdt en van waaruit deskundigheidsbevordering en matching aan de gezinnen plaatsvindt. Men is in gesprek met het stadsdeel en instellingen: als men belang hecht aan de intermediaire functie die de vrijwilligers vervullen, dan moet men er ook iets voor over hebben.

GPS2SUC6

De projectleider en betrokkenen zijn heel tevreden over de geboekte resultaten. Het is inspirerend om te zien hoe jongeren die hebben deelgenomen zich hebben ontwikkeld. Maar: de resultaten zijn moeilijk zichtbaar te maken. Enerzijds omdat gewerkt wordt met een vaak onzichtbare doelgroep (jongeren (zonder vaste woon of verblijfplaats) die buiten het vizier van de reguliere

instellingen blijven). Anderzijds omdat de resultaten niet in cijfers zijn uit te drukken. Men wil heel graag verder met de methode GPS2SUC6, maar is ook behoedzaam: het eigene van de werkwijze mag niet verloren gaan. Mogelijk gaat men in zee met commerciële partijen.

Diversiteit in het zorgteam

De projectleider en betrokkenen beschouwen het werken in meidengroepen aan thema's rondom eerdergerelateerde kwesties als een succes. De samenwerking met de scholen verliep minder voorspoedig: het lijkt erop dat scholen nog huiverig staan tegenover het preventief werken aan het bestaan van eerdergerelateerde problemen. Op 3 november jongstleden vond een conferentie plaats waarin de resultaten van het project aan een groot gezelschap zijn gepresenteerd. De belangstelling voor het thema is onverminderd groot en de betrokkenen zouden de ontwikkelde producten graag doorontwikkelen en uittesten. Palet, de provinciale steunfunctie voor diversiteit, wordt opgeheven. De vraag is wie welke taken van Palet moet overnemen. Waarschijnlijk zal de inzet rond diversiteit versnipperd raken. Dit raakt ook het project Diversiteit in het Zorgteam. De resultaten worden belegd bij het Centrum Buitenlandse vrouwen, maar het is onduidelijk hoe verder kan worden gewerkt.

De Oversteek

De zwaarte van de problemen van de gezinnen waarin de coaches van De Oversteek werken, zorgt ervoor dat de coaches soms langer in een gezin werken dan aanvankelijk was voorzien. De projectleider en betrokkenen zijn tevreden over de resultaten: de coaches zijn betrokken bij het oplossen van ernstige problemen in gezinnen en constateren dat het daarna beter gaat met het gezin. Een belangrijk knelpunt zijn de financiën. Al in de projectperiode blijken de middelen onvoldoende om iedereen goed te helpen, maar na afsluiting van de projectperiode is er geen zicht op financiering van de coördinatie van de vrijwillige inzet. Omdat intensief wordt samengewerkt met organisaties in de (jeugd)hulpverlening en er geen duidelijk afspraken zijn over wie wat doet, ervaren de medewerkers een grote administratieve druk: zij zijn veel tijd kwijt met het schrijven van verslagen en overdrachtsdocumenten. Projectleider en betrokkenen zouden graag afspraken maken met de partijen met wie zij samenwerken, maar schatten de kansen dat zij dit kunnen realiseren niet hoog in, mede vanwege de bezuinigingen. Daarnaast speelt hun parten dat het lijkt alsof geen enkele professionele partij zich verantwoordelijk acht voor het integraal ondersteunen van gezinnen met ernstige meervoudige problemen.

Tussenin: De onbereikbaren bereiken

De projectleiding is tevreden over de resultaten die zijn geboekt. Ook samenwerkingspartners en de gemeente tonen veel waardering voor het werk dat door vrijwilligers wordt uitgevoerd. Het project had tot doelstelling om een opleidingsplan te schrijven, waardoor men meer methodisch - en ook in andere

locaties - zou kunnen gaan werken. Deze doelstelling is behaald. Al Amal heeft bij het Nederlands Jeugdinstituut een verzoek ingediend voor opname in de Databank Effectieve Jeugdinterventies. Dit verzoek is afgewezen, omdat het beschikbare materiaal nog niet helemaal aan de gestelde eisen voldeed. Al Amal verwacht door de feedback van het NJi te verwerken in de toekomst wel in aanmerking te komen voor erkenning. Op dit moment laat Al Amal door PWC onderzoeken wat de kosteneffectiviteit is van Tussenin.

In andere gemeenten is belangstelling voor de methodiek. De relatie met Bureau Jeugdzorg en de (financiële) afspraken die hierbij horen, worden voortgezet.

4.5 Overdraagbaarheid

Bij *Tussenin: De onbereikbaren bereiken* was bij aanvang van het project al een methodiekbeschrijving voorhanden. In het project is gewerkt aan een opleidingsplan. Dit komt na afloop van de projectperiode beschikbaar. Bij de overige projecten is geen sprake van uitontwikkelde openbare producten. Wel zijn er beschrijvingen van werkwijzen, trainingen en procedures en informatiematerialen.

Alle projectleiders benadrukken dat hun project geschikt zou kunnen zijn, of kunnen worden gemaakt, voor toepassing in een andere setting (bijvoorbeeld andere gemeente), voor een andere doelgroep, of met andere samenwerkingspartners. Op dit moment zijn hiervoor echter - met uitzondering van *Tussenin* - geen materialen beschikbaar. Als hiervoor financiering te vinden zou zijn, hebben de meeste projectleiders belangstelling voor het beschrijven van hun werkwijze, maar tegelijkertijd benadrukken ze dat deze voor een belangrijk deel in de praktijk, door betrokkenen zelf, moet worden vormgegeven.

Recent onderzoek van FORUM, met financiering van ZonMw via het programma Diversiteit in het jeugdbeleid, getiteld 'Met één hand kun je niet klappen' leidt tot een methodiekbeschrijving rondom het structureel verbeteren van de toegankelijkheid van jeugdvoorzieningen door intensieve samenwerking met migrantenorganisaties. Aan deze beschrijving liggen de methodische principes van drie van de hier besproken projecten ten grondslag, te weten *Moeders aanzet*, *Tussenin* en *Sterk in Samen-leven*. Betrokkenen verwachten dat deze methodiekbeschrijving andere (zelf)organisaties kan helpen bij het ontwikkelen en uitvoeren van activiteiten die tot doel hebben de kloof tussen vraag en aanbod te overbruggen.

Hierboven refereerden we al kort aan de rol van ZonMw. Aan de projectleiders en betrokkenen hebben wij de vraag voorgelegd welke rol zij in de toekomst zien weggelegd voor ZonMw bij de implementatie en verankering van de projecten.

Allereerst merken we op dat de financiering van de projecten voor betrokkenen heel belangrijk is geweest. Het heeft ze in staat gesteld om activiteiten verder te ontwikkelen en op grotere schaal uit te voeren. Maar het betekent ook een erkenning van het belang van het werk en de vrijwillige inzet. Dit is 'intern' belangrijk: een blijk van waardering, maar het heeft ook extern een belangrijke functie. De projecten zijn doorgaans erg tevreden met de relatie die zij met de financier onderhouden. De wijze van verslaglegging wordt wel als uitgebreid en soms belastend ervaren.

De projectleiders en betrokkenen zijn zich ervan bewust dat ZonMw niet de aangewezen partij is om nogmaals of langdurig hun initiatief financieel te ondersteunen, hoewel sommigen opmerken in aanmerking te willen komen voor een vervolgsubsidie. Zoals in de vorige paragraaf is beschreven, is men op zoek naar lokale financieringsbronnen. ZonMw kan volgens de projectleiders en betrokkenen wel een rol (blijven) spelen in het vergroten van de kans dat resultaten van projecten hun weg vinden in de lokale setting. Een manier om dit te doen is het organiseren van uitwisselingsbijeenkomsten, zodat de projectleiders elkaar kunnen ondersteunen en tips kunnen geven. Ook kan ZonMw het eigen netwerk aanwenden voor de verspreiding van de resultaten en het werven van nieuwe fondsen.

5 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk beantwoorden we de onderzoeksvragen en doen we aanbevelingen aan ZonMw. De centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek luidde:

Wat zijn de opbrengsten van de ‘lokale initiatieven’ en ‘participatieprojecten’ van het ZonMw-programma Diversiteit in het Jeugdbeleid?

Van deze centrale vraag zijn deelvragen afgeleid. De eerste drie beantwoorden we op basis van een bundeling van de resultaten van de 31 gesubsidieerde projecten. Daarna volgen drie deelvragen die we beantwoorden op basis van de analyse van zes van de 31 projecten. De laatste vraag heeft betrekking op aanbevelingen aan ZonMw. Deze komen aan het einde van dit hoofdstuk aan de orde.

5.1 *Bundeling*

Op basis van de projectdossiers is van elk project een beknopte projectbeschrijving gemaakt, die aan de projectleiders is gezonden voor correctie en aanvulling. De geaccordeerde projectbeschrijvingen zijn beschikbaar gesteld aan het Nederlands Jeugdinstituut. Op de website van het NJi staan de projecten ‘in de etalage’: alle projectbeschrijvingen, inclusief contactgegevens van de 31 projecten zijn via de website te raadplegen. Doel van de ‘etalage’ is dat geïnteresseerden kennis kunnen nemen van deze projecten en de producten, en eventueel in contact kunnen treden met de projectleiders.

Alvorens we doelen en doelgroepen, methoden en resultaten van de projecten bespreken, beschrijven we de projecten naar het type samenwerkingsrelaties tussen vrijwilligers/zelforganisaties en professionele of beroepsorganisaties. Bijna de helft van de projecten (12) kan worden gekenschetst als ‘professionals en vrijwilligers in bottom-up samenwerking’. Het gaat dan om vrijwilligersorganisaties (zelforganisaties van migranten) die het initiatief hebben genomen tot samenwerking met professionele organisaties, teneinde bijvoorbeeld het bereik van deze professionele organisaties voor de betreffende doelgroepen te vergroten.

Acht projecten betreffen ‘hybride vrijwilligerswerk’, waarin in een informele, tijdelijke setting wordt samengewerkt met vrijwilligers (uit de buurt). In

zeven projecten is sprake van een top-down samenwerking tussen vrijwilligers en professionele instellingen. Eén project kan gekenschetst worden als een project waarin sprake is van een formeel samenwerkingsverband tussen professionals en vrijwilligers. Drie projecten kunnen niet goed worden ondergebracht in de gebruikte typologie, omdat er geen of nauwelijks samenwerking plaatsvindt tussen vrijwilligers en professionele organisaties.

Onderzoeksvraag 1: Op welke doelen en doelgroepen zijn de projecten gericht en welke methoden zijn ingezet om deze te bereiken?

De 31 projecten hebben vaak meerdere doelen geformuleerd. Meer dan de helft noemt een maatschappelijk doel dat niet door het project (alleen) gerealiseerd kan worden, maar waaraan het project poogt bij te dragen, zoals betere toekomstkansen voor kinderen, of het verminderen van schooluitval.

Alle 31 projecten noemen daarnaast doelen die in de projectperiode worden nagestreefd. De meeste projecten hebben meerdere doelen geformuleerd. De vaakst genoemde doelen zijn het verbeteren van de samenwerking en communicatie tussen professionals en cliënten (in het jeugddomein) en het ondersteunen/empoweren en begeleiden van de doelgroep. Deze twee doelen vormen vaak twee kanten van dezelfde medaille: door het 'empoweren' van de doelgroep - en in veel gevallen - door te functioneren als intermediair naar het formele circuit, beoogt men de samenwerking en communicatie tussen professionals en de doelgroep te verbeteren. In de meeste projecten zijn zelforganisaties, intermediairs of sleutelfiguren actief die - op diverse wijzen - pogen de doelgroep en bestaande professionele instellingen bij elkaar te brengen.

Dit brengt ons bij de vraag welke doelgroepen de projecten nu bedienen. In meer dan de helft van de projecten is sprake van meerdere doelgroepen. Vaak worden dan jongeren genoemd en (in tweede instantie) hun ouders, of andersom. Volgend uit de doelstelling hebben veel projectleiders ook professionals als doelgroep genoemd van hun project: ook zij worden in het project aangesproken. Een klein deel van de projectleiders noemt vrijwilligers expliciet als doelgroep: zij krijgen deskundigheidsbevordering en/of worden ondersteund in het uitvoeren van hun (overbruggings)activiteiten.

We hebben ook gekeken naar de etnische achtergrond van de doelgroepen die worden benoemd. In ongeveer de helft van de projecten worden 'niet-westerse allochtonen' (10) niet nader gespecificeerd of worden ook autochtonen tot de doelgroep gerekend (4). De etnische groep die het vaakst wordt genoemd is de Marokkaanse (6 maal) gevolgd door de Turkse (4 maal). Andere etnische groepen, zoals Afrikaans, Afro-Caribisch en Kaapverdiaans worden een enkele keer genoemd.

De 31 projectleiders hebben in hun communicatie met ZonMw een zeer breed scala aan in te zetten methoden genoemd. Uiteraard zijn deze sterk

ingekleurd door de specifieke doelstelling en doelgroep van de betreffende projecten. In alle projecten worden meerdere methoden vermeld. Voor de bundeling hebben we de methoden teruggebracht tot een aantal bredere noemers. Van de volgende methoden wordt het vaakst melding gemaakt: strategieën om deelnemers, vrijwilligers of intermediairs te betrekken; het doen van onderzoek/inventarisatie om de stand van zaken in kaart te brengen; het trainen of bijscholen van vrijwilligers en/of professionals; het ontwikkelen van een interventie of het uitvoeren van een bestaand concept; het geven van voorlichting of concrete hulp en het beschrijven van een uitgevoerde methode.

Onderzoeksvraag 2: Zijn de projecten uitgevoerd zoals vooraf beschreven, welke veranderingen zijn er, en welke gevolgen heeft dit?

Alle projecten hebben tijdens het traject een voortgangsverslag aangeleverd bij ZonMw, waarin staat aangegeven of er veranderingen hebben plaatsgevonden ten opzichte van het oorspronkelijk ingediende plan van aanpak.

Van de 31 projecten hebben er 10 laten weten dat er niets is veranderd aan het originele plan. Van de projecten die wel één of meer veranderingen hebben gemeld, is de meest voorkomende aanpassing een op het gebied van tijdsplanning: meestal een latere start, of een verlenging van bepaalde activiteiten. Wanneer een project heeft vermeld dat er in het plan van aanpak of in de projectopzet iets is veranderd, zijn dat inhoudelijke wijzigingen die per project verschillen. Daaruit zijn geen algemene noemers af te leiden. Het lijkt in de meeste gevallen te gaan om vrij kleine aanpassingen in werkwijzen, op basis van voortschrijdend inzicht. Er zijn betrekkelijk veel projecten die tijdens het project een verandering hebben aangebracht in de doelgroepen. Dat heeft meestal te maken met het feit dat de werving niet liep zoals gehoopt en daardoor op een andere manier moest worden voortgezet.

Een verandering in begroting duidt op een andere verdeling van de kostenposten. In sommige gevallen wordt geconstateerd dat het budget te krap begroot was. ZonMw heeft geen aanvullende financiering verstrekt. Het lijkt erop dat de deelnemende partijen het tekort (onderling) hebben opgelost. Ten slotte kan een afwijking in de samenwerking betekenen dat men een intensievere samenwerking wil of moet zoeken met al bestaande partners of dat het aantal samenwerkingspartners zal worden uitgebreid.

Op basis van de projectdossiers is het bijzonder lastig om uitspraken te doen over de eventuele gevolgen van de gemelde afwijkingen. In het algemeen komt echter een beeld naar voren dat de genoemde wijzigingen geen gevolgen hebben voor de essentie van het goedgekeurde project: de wijzigingen komen voort uit vertraging, of uit voortschrijdend inzicht en hebben vooral betrekking op kleine onderdelen van het plan.

Onderzoeksvraag 3: Welke overdraagbare resultaten zijn er (te verwachten)?

Vanwege de looptijd van de projecten, hebben nog niet alle projectleiders tijdens het opstellen van dit rapport een eindverslag bij ZonMw ingeleverd. Uit een analyse van 22 eindverslagen blijkt dat de projecten vooral de volgende producten hebben opgeleverd: een draaiboek, methodiek/handleiding of stappenplan. Sommige projecten hebben een dvd, brochure, informatieboekje of voorlichtingsmateriaal opgeleverd. Wat ook regelmatig als resultaat wordt genoemd, zijn 'ontwikkelde interventies', zoals een cursus of een methode om een bepaalde doelgroep te werven. Daarbij is niet specifiek gemeld dat de werkwijze ervan op papier is gezet. Kortom, een aantal ontwikkelde concrete producten lijken direct toepasbaar in een andere setting. Voor andere producten geldt dat deze vooral toepasbaar zijn in de setting waarin zij zijn ontwikkeld.

5.2 Analyse

In een analysekader in hoofdstuk 3 hebben we zes niveaus van beïnvloeding genoemd bij het dichten van de kloof tussen vraag van migrantengezinnen en het (preventieve) aanbod:

1. Het overheidsbeleid
2. De institutionele context
3. Het professionele niveau
4. Het methodische niveau
5. Wisselwerking met nieuwe behoeften en vragen
6. Initiatieven van (groepen) burgers en zelforganisaties

De praktijkprojecten die centraal staan in dit onderzoek bevinden zich gedeels op niveau vijf en zes. We beargumenteerden echter dat voor het overbruggen van de kloof tussen de vraag van migrantengezinnen en het aanbod, het noodzakelijk is om op alle niveaus te werken.

Binnen de niveaus onderscheiden we nog drie thema's waarop aan het overbruggen van deze kloof wordt gewerkt: bereik, kwaliteit en samenwerking.

Bij bereik gaat het om de vraag hoe migrantengezinnen kunnen worden geïnformeerd, geëngageerd, betrokken, en ondersteund en hoe eventuele drempels hierbij kunnen worden geslecht.

Kwaliteit heeft betrekking op de effectiviteit van het aanbod en het professioneel handelen. Krijgen migrantengezinnen de ondersteuning waar zij behoefte aan hebben?

Bij samenwerking gaat het om de relaties tussen de stakeholders van de zes niveaus. Eén type stakeholder kan niet eenzijdig de kloof tussen vraag en

aanbod overbruggen. De metafoor van de brug geeft dit al aan: er zijn twee oevers, en eenmaal de brug overgestoken komt men op een nieuw werkterrein.

In de beantwoording van onderstaande vragen - op basis van een analyse van diepte-interviews met zes projectleiders en andere betrokkenen - refereren we aan bovenstaand kader.

Onderzoeksvraag 4: Welke succes- en faalfactoren kunnen worden benoemd?

In hoofdstuk 4 benoemden we opbrengsten van elk van de zes geanalyseerde projecten. Deze lopen uiteraard uiteen en zijn specifiek te herleiden tot de doelstellingen van de projecten. De succes- en faalfactoren van de projecten hebben we geanalyseerd aan de hand van de thema's bereik, kwaliteit en samenwerking. Globaal levert dit het volgende beeld op. De projectleiders en andere betrokkenen vinden dat zij succesvol zijn als het gaat om het bereik van migrantengezinnen. De meesten hebben hierin al een (veel) langere ervaring dan de projectperiode; valkuilen als het te ver voor de troepen uitlopen, spelen geen rol (meer). Opvallend is de grote betrokkenheid en de grote praktische inzet voor de doelgroep van vrijwilligers. Ook de kwaliteit van wat de projecten te bieden hebben - of dat van het aanbod waarnaar zij doorverwijzen - schatten de projectleiders positief in. Het werken in een project stimuleert het nadenken over het eigen methodisch handelen. De projectleiders worstelen wel met de vraag hoe zij de resultaten van hun werk zichtbaar kunnen maken. Zij ervaren dat de uitkomstmaten van (potentiële) samenwerkingspartners niet aansluiten bij hun eigen praktijk en merken soms dat andere partijen gemakkelijk om hen heen kunnen, omdat hun resultaten niet meetbaar zouden zijn. Wat betreft de samenwerking met lokale partners zijn zij minder positief. In de projecten - en in de projectperiode - is vaak prettig gewerkt met contactpersonen van organisaties, maar bijna iedereen loopt aan tegen het gegeven dat geen duidelijke afspraken zijn gemaakt over doelen, rollen, taken en financiën.

Kortom, succesfactoren zijn vooral gelegen in het bereiken van de doelgroep met een kwalitatief goede of effectieve ondersteuning. Faalfactoren hebben te maken met de implementatie van de resultaten (zie ook hieronder) en dan vooral met de samenwerking met lokale partners. Als we kijken naar de zes niveaus van beïnvloeding, dan komt het volgende beeld naar voren vanuit de projecten: groepen burgers of zelforganisaties zetten zich vrijwillig in om de achterban of de doelgroep te ondersteunen bij het vinden van de weg naar een (preventief) aanbod, geven zélf steun, en/of ze voeden professionals die diversiteitsgevoelig werken. *Binnen* de projecten en de projectperiode wordt samengewerkt met relevante partijen in de lokale context, zoals het CJG, instellingen voor jeugdzorg, sportclubs, scholen of de gemeente. De samenwerking met deze partijen is meestal zeer persoonsgebonden en vaak niet goed

uitgewerkt. Als wél duidelijk is hoe de samenwerkingsrelatie in elkaar zit en wat partijen van elkaar kunnen verwachten, dan betreft dit nadrukkelijk de projectperiode. Aangezien de projecten nu zijn beëindigd, lopen de projectleiders er tegenaan dat er - met het opdrogen van de financiële middelen - nog geen vervolgafspraken zijn gemaakt. Er wordt dus volop gewerkt op niveau vijf en zes, maar dit heeft tot op heden (nog) geen gevolgen voor de andere niveaus. Van de meeste projecten is na afloop van de projectperiode het vervolg onzeker.

Onderzoeksvraag 5: Onder welke randvoorwaarden kunnen de resultaten worden geïmplementeerd en verankerd?

Hiervoor hebben wij al gerefereerd aan de implementatiemogelijkheden van de projecten. De projectleiders en betrokkenen die werden geïnterviewd willen allen doorgaan met hun (overbruggings)werkzaamheden. In de projecten hebben zij ervaringen opgedaan waarmee zij hun werkwijze kunnen verbeteren.

Overbruggingsactiviteiten hebben veel verschijningsvormen: het kan gaan om toeleiding van de doelgroep naar voorzieningen, maar ook om het ondersteunen van de doelgroep met een eigen aanbod, teneinde de doelgroep klaar te stomen om uiteindelijk het bestaande aanbod te kunnen bereiken. Ook kan het gaan om deskundigheidsbevordering van professionals op het terrein van diversiteitsgevoelig werken op basis van de eigen praktijkervaringen. In alle gevallen is echter sprake van noodzakelijke, intensieve samenwerkingsrelaties met andere partijen in de lokale context. Het gaat om instellingen en om de lokale overheid. De belangrijkste randvoorwaarden waaronder de resultaten van de projecten kunnen worden geïmplementeerd en verankerd hebben dan ook te maken met die samenwerking. Daarop ontbreekt nog vaak een visie: wie doet wat en waarom? Of, nog fundamenteeler, maar daarom niet minder belangrijk: wie is verantwoordelijk voor het overbruggen van de kloof tussen (migranten) gezinnen en het ondersteuningsaanbod: migrantengezinnen zelf, zelforganisaties, instellingen of de lokale overheid? Zolang samenwerkingspartners deze vragen niet stellen en pogen te beantwoorden, is samenwerking bijzonder kwetsbaar, zo blijkt ook uit de interviews. Daarbij moet worden aangetekend dat vrijwilligers (binnen zelforganisaties) evident de minder machtige partij zijn: zij kunnen hun activiteiten uitvoeren en worden hierom meestal zeer gewaardeerd, maar of zij afspraken kunnen maken met partners, hangt meestal af van de goodwill van deze partners. Aangezien de samenwerking meestal zeer persoonsgebonden is, is deze ook binnen de instelling kwetsbaar.

De lokale overheid zou, als regisseur van het jeugdbeleid instellingen (die zij financieren) kunnen stimuleren, of verplichten om de diversiteit aan doelgroepen binnen de gemeente te bereiken. Daar waar dat nog niet lukt, kunnen zelforganisaties instellingen hierbij ondersteunen. Dit gebeurt echter mondjes-

maat: uit de interviews blijkt dat de gemeente instellingen niet op deze wijze aanstuurt. Daarnaast constateren de geïnterviewden dat de ruimte voor diversiteitsbeleid, zowel in gemeenten als in instellingen, steeds beperkter wordt. Het is lastig om onder die noemer met elkaar te praten. Dit alles heeft ook gevolgen voor de financiering van overbruggingsactiviteiten in de toekomst: meestal is nog geen financiële dekking gevonden voor de plannen van de projectleiders om de resultaten van de projecten te implementeren.

Onderzoeksvraag 6: In hoeverre zijn de projecten landelijk overdraagbaar en wat is nodig voor overdraagbaarheid in andere settings?

Bij *Tussenin*: De onbereikbaren bereiken was bij aanvang van het project al een methodiekbeschrijving voorhanden. In het project is gewerkt aan een opleidingsplan. Dit komt na afloop van de projectperiode beschikbaar. Bij de overige projecten is geen sprake van uitontwikkelde openbare producten. Wel zijn er beschrijvingen van werkwijzen, trainingen en procedures en informatiematerialen.

Alle projectleiders benadrukken dat hun project geschikt zou kunnen zijn, of kunnen worden gemaakt, voor toepassing in een andere setting (bijvoorbeeld andere gemeente), voor een andere doelgroep, of met andere samenwerkingspartners. Op dit moment zijn hiervoor echter - met uitzondering van *Tussenin* - geen materialen beschikbaar. Als hiervoor financiering te vinden zou zijn, hebben de meeste projectleiders belangstelling voor het beschrijven van hun werkwijze, maar tegelijkertijd benadrukken ze dat deze voor een belangrijk deel in de praktijk, door betrokkenen zelf, moet worden vormgegeven.

Recent onderzoek van FORUM, met financiering van ZonMw (programma Diversiteit in het jeugdbeleid) getiteld 'Met één hand kun je niet klappen' leidt tot een methodiekbeschrijving rondom het structureel verbeteren van de toegankelijkheid van jeugdvoorzieningen door intensieve samenwerking met migrantenorganisaties. Aan deze beschrijving liggen de methodische principes van drie van de hier besproken projecten ten grondslag, te weten *Moeders aan zet*, *Tussenin* en *Sterk in Samen-leven*. Betrokkenen verwachten dat deze methodiekbeschrijving andere (zelf)organisaties kan helpen bij het ontwikkelen en uitvoeren van activiteiten die tot doel hebben de kloof tussen vraag en aanbod te overbruggen.

5.3 Aanbevelingen

Allereerst gaan we in op de aanbevelingen die de projectleiders - in de verdiepende interviews en de focusgroepbijeenkomst - hebben genoemd. Daarna volgen de aanbevelingen die de onderzoekers doen op basis van de uitkomsten van het gehele onderzoek. Aan de projectleiders en betrokkenen hebben wij de

vraag voorgelegd welke rol zij in de toekomst zien weggelegd voor ZonMw bij de implementatie en verankering van de resultaten.

Allereerst merken we op dat de financiering van de projecten voor betrokkenen heel belangrijk is geweest. Het heeft ze in staat gesteld om activiteiten verder te ontwikkelen en op grotere schaal uit te voeren. Maar, het betekende ook een erkenning van het belang van het werk en de vrijwillige inzet. Dit is 'intern' belangrijk: een blijk van waardering, maar het heeft ook extern een belangrijke functie. De projecten zijn over het algemeen erg tevreden met de relatie die ze met de financier onderhouden. De wijze van verslaglegging wordt wel als uitgebreid en soms belastend ervaren.

De projectleiders en betrokkenen zijn zich ervan bewust dat ZonMw niet de aangewezen partij is om nogmaals, of langdurig hun initiatief financieel te ondersteunen, hoewel sommigen opmerken in aanmerking te willen komen voor een vervolgsubsidie. Men is daarom op zoek naar lokale financieringsbronnen. ZonMw kan volgens de projectleiders en betrokkenen wel een rol (blijven) spelen in het vergroten van de kans dat resultaten van projecten hun weg vinden in de lokale setting. Een manier om dit te doen is het organiseren van uitwisselingsbijeenkomsten, zodat de projectleiders elkaar kunnen ondersteunen en tips kunnen geven. Ook kan ZonMw het eigen netwerk aanwenden voor de verspreiding van de resultaten en het werven van nieuwe fondsen.

Onderzoeksvraag 7: Welke aanbevelingen kunnen op basis van het onderzoek worden gedaan aan ZonMw rondom de communicatie en implementatie van de resultaten?

Hieronder volgen de aanbevelingen van de onderzoekers aan ZonMw op basis van de uitkomsten van het gehele onderzoek. Hier bespreken we ook hoe ZonMw de communicatie en implementatie van de projectresultaten (verder) kan ondersteunen. Dit kan op drie manieren: ZonMw brengt de resultaten onder de aandacht (via haar netwerken), ZonMw ondersteunt de projectleiders bij het onder de aandacht brengen van de resultaten in de eigen lokale setting, en ZonMw ondersteunt vervolgsactiviteiten.

ZonMw brengt de resultaten onder de aandacht (via haar netwerken)

De resultaten van de projecten kunnen in aansprekende vorm door ZonMw naar buiten worden gebracht. Allereerst is er de 'etalage': ZonMw stelde de beknopte projectbeschrijvingen van de 31 projecten beschikbaar aan het Nederlands Jeugdinstituut, die ze op de website opneemt. Het verdient aanbeveling om de projectbeschrijvingen - als alle 31 projecten zijn afgerond en opgeleverd - aan te vullen met recente informatie over producten. Daarnaast kunnen de projectresultaten over het voetlicht worden gebracht in een mooie publicatie, waarin projectleiders de gelegenheid krijgen om - in hun eigen woorden - aan te geven wat de meerwaarde is van hun activiteiten. Op diverse congressen, waaronder

het Slotcongres Diversiteit in het Jeugdbeleid en Vrijwillige inzet, kunnen de projectresultaten over het voetlicht worden gebracht, zoals in workshops, posterpresentaties.

ZonMw ondersteunt de projectleiders bij het onder de aandacht brengen van de resultaten in de eigen lokale setting

Hierboven is al de ervaring van de projectleiders vermeld dat het telt dat ZonMw een praktijkproject heeft gefinancierd. Dat een project is uitgekozen voor financiering wordt ervaren als een erkenning van de (vrijwillige) inzet en kwaliteiten van de betrokkenen. Uit het onderzoek blijkt dat projecten die de ambitie hebben om een blijvende rol te spelen in (het toeleiden naar) een ondersteuningsaanbod voor gezinnen, er meestal nog niet in slagen om hierin een gelijkwaardige positie te verwerven. ZonMw kan projectleiders ondersteunen bij het onder de aandacht brengen van de resultaten van de projecten in de eigen lokale setting, bijvoorbeeld door ontwikkelde materialen (boekje, etalage) ruimhartig ter beschikking te stellen. Daarnaast kan ZonMw uitwisseling van ervaringen hieromtrent stimuleren, tussen de projectleiders in het programma, maar ook bijvoorbeeld de uitwisseling in het aanpalende programma vrijwillige inzet voor en door jeugd en gezin. Dit kan bijvoorbeeld door het organiseren van een ontmoetings(mid)dag waarin juist de thema's 'zichtbaar maken van resultaten' en 'aangaan en onderhouden lokale netwerken' centraal staan. Tot slot zou ZonMw gericht projectleiders die hieraan behoefte hebben, kunnen ondersteunen met deskundigheidsbevordering op het terrein van pr-activiteiten, netwerken en onderhandelingsstrategieën.

ZonMw ondersteunt vervolgactiviteiten

Uit het onderzoek blijkt dat de projecten die de ambitie hebben om ook na de projectperiode een rol te spelen in de (toeleiding naar) een ondersteuningsaanbod voor gezinnen, grote moeite ondervinden met het onderhandelen met (potentiële) samenwerkingspartners. Het gaat dan in de meeste gevallen om instellingen en gemeenten. We concludeerden dat de gezamenlijke visieontwikkeling die nodig is voor een succesvolle samenwerking tussen formele instellingen en gemeente, met organisaties die zich vrijwillig inzetten, niet van de grond komt. ZonMw zou een of enkele projecten kunnen ondersteunen in een vervolgtraject, gericht op het ontwikkelen van een visie op de samenwerking. Hierbij is het vanzelfsprekend noodzakelijk dat de potentiële partners gemotiveerd zijn om deel te nemen. Het vervolgtraject zou in het teken kunnen staan van het gezamenlijk definiëren van de taken, randvoorwaarden om deze goed uit te kunnen voeren en gewenste opbrengsten/resultaten.

Met de financiering via het programma Diversiteit in het jeugdbeleid van ZonMw, van het FORUM-onderzoek 'Met één hand kun je niet klappen', is een goede start gemaakt met het methodisch beschrijven van de inrichting van samenwerkingsrelaties met migrantenorganisaties. Het verdient aanbeveling om na te gaan of er praktijkprojecten zijn waarvan de methodiek in aanmerking kan

komen voor vervolfinanciering, zodat hun werkwijze beschreven kan worden. Aandachtspunten hierbij kunnen zijn: empoweren van de eigen achterban en effectief werken met vrijwilligers.

Toekomst

Hier presenteren we enkele aanbevelingen voor ZonMw gericht op de toekomst. Wij raden ZonMw aan om nog meer praktijkgericht te programmeren. Dat wil zeggen: meer dan nu het geval is de praktijk betrekken bij het opzetten van het programma en het formuleren van de kennisvragen. Speciale aandacht verdient daarbij ook de inrichting van de communicatie- en verantwoordingssystematiek. Uit ons onderzoek bleek dat de projectleiders het lastig vonden om te werken met de gestelde voorwaarden rondom documentatie en verslaglegging. Het verdient aanbeveling om samen met de praktijk na te gaan wat gewenste opbrengsten van een praktijkprogramma zijn, en welke communicatie- en verantwoordingsinstrumenten hierbij kunnen passen. De ervaring met dit onderzoek leert, dat de papieren dossiers maar beperkt zicht geven op de geboekte resultaten, maar ook op de knelpunten die de projectleiders ervaren. Een locatiebezoek door ZonMw, een film of een presentatie biedt wellicht veel meer kansen om de resultaten (voor een breed publiek) zichtbaar te maken.

Tot slot kan, bij het formuleren van voorwaarden bij het indienen van een project - in nauwe samenspraak met de praktijk, al veel nadrukkelijker worden gekeken naar de kansen voor implementatie. Zo kan wellicht worden voorkomen dat projecten waarin beoogd wordt dat zij na financiering door ZonMw doorgang vinden, stilvallen. Als het beoogde resultaat van een project is dat een (blijvende) samenwerkingsrelatie ontstaat met anderen (bijvoorbeeld instellingen of de gemeente), dan verdient het aanbeveling om in de voorwaarden bij toekenning hierop te sturen, bijvoorbeeld doordat de samenwerkingspartners hun commitment zichtbaar maken. Dit kan in de vorm van cofinanciering, maar ook door menskracht, materialen, ruimtes en dergelijke beschikbaar te stellen.

Literatuur

Adriani, P. (1993). *Overbruggen van verschillen*. Leiden: DSWO Rijksuniversiteit Leiden.

Daal, H.J. van.(2003). Naar een professionele aanpak van migrantenproblematiek. In: E. Plempers, G. van der Laan & K. van Vliet (red.), *Passie voor professionaliteit. Onderzoek naar professionele handelingsruimte en vraaggerichtheid* (pp. 39-55). Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Eck, S. van. (2008). *Radicalisering in het klaslokaal. Hoe te herkennen en handelen?* Amsterdam: UVA/CNA.

Fienieg, B., Nierkens, V., Tonkens, E., Plochg, T., Stronks, K. (te verschijnen). *Lay participants' motivation to play an active role in health promotion: an explorative analysis*. Department of Public Health, Academic Medical Centre, University of Amsterdam/Amsterdam School for Social science Research, University of Amsterdam.

Gruijter, M. de. (2010). *Empowerment - theoretische verkenning ten behoeve van het werken aan empowerment in de praktijk*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut/Delft: Gemeente Delft.

Gruijter, M. de, Mak, J., Dogan, G., & Pels, T. (2007). *Een sterke schakel. Verankering van paraprofessionele functies voor allochtone vrouwen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Gruijter, M. de, Tan, S., Pels, T. (2009). *De Frontlinie versterken. Vernieuwende initiatieven in het voorportaal van de jeugdzorg*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Gruijter, M. de & Verwijs, L.M. (2010a). *Interculturele aspecten van ouderenmis-handeling*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Gruijter, M. de & Verwijs, L.M. (2010b). *Praktijken voor de aanpak van eenzaamheid bij oudere migranten. Onderzoek in opdracht van de Coalitie Erbij*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Hoogsteder, M. & Suurmond, J. (1997). *'U krijgt er een beschermengel bij...'*. *Onderzoek naar de communicatie tussen gezinsvoogden en ouders in het kader van een ondertoezichtstelling*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- Jacobs, G., Braakman, M., Houweling, J. (2005). *Op eigen kracht naar gezond leven. Empowerment in de gezondheidsbevordering: concepten, werkwijzen en onderzoeksmethoden*. Utrecht: Universiteit van Humanistiek.
- Klein, M., Mak, J., & Gaag, R. van der. (2011). *Professionals en vrijwilligers(organisaties) rond jeugd en gezin. Literatuur over samenwerken in de pedagogische civil society*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Laan, G. van der, Plemper, E. & Flikweert, M. (2003). *Vraaggericht werken door Sociaal-Pedagogische diensten. Een vooronderzoek naar de professionele rol van maatschappelijk werkers*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Nijsten, C., Geense, P., Pels, T. & Vollebergh, W. (2002). *Allochtone ouders en justitie. Vragen en behoeften van Antilliaanse, Marokkaanse, Surinaamse en Turkse ouders van jeugdigen die in aanraking komen met politie en justitie*. Den Haag: WODC.
- Pels, T. & Distelbrink, M. (2000). Opvoedingsondersteuning: vraag en aanbod. In: Pels, T. (ed.). *Opvoeding en integratie. Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en pedagogische afstemming tussen gezin en school*, pp. 172-204. Assen: Van Gorcum.
- Pels, T., Distelbrink, M. en Tan, S. (2009). *Meetladder Diversiteit Interventies. Naar verhoging van bereik en effectiviteit van interventies voor verschillende (etnische) doelgroepen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Pels, T., Gruijter, M. de & Middelkoop, M. (2009). *Evaluatie trainingen jeugdhulpverleners/jongerenwerkers/leerkrachten in het herkennen van en omgaan met radicalisering* (3 publicaties). Utrecht: FORUM/Verwey-Jonker Instituut.
- Peters, L., Jacobs, G., & Molleman, G. (2007). *Toolbox voor het meten van empowerment bij de einddoelgroep*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek en Woerden: NIGZ.
- Steenssens, K., Regenmortel, T. van. (2007). *Empowerment Barometer. Procesevaluatie van empowerment in buurtgebonden activeringsprojecten*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Vliet, K. van, Gruijter, M. de, Singels, L. (2006). *Diversiteit in participatie in gezondheidsbevordering*. Verkennende studie Doelgroepparticipatie allochtonen voor het programma Gezond Leven van ZonMw. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Bijlage 1 Overzicht 31 projecten³

De projectbeschrijvingen zijn ook te vinden op de website van het NJI, in het dossier migrantengezinnen <http://www.nji.nl/smartsite.dws?id=132051&ch=DEF>.

Nr.	Projecttitel	Soort project	Projectleider
10	Saygi	Participatieproject	Tactus Verslavingszorg, Deventer
11	Mama Cares, informatie & advies over opvoeden, psychosociale- & verslavingsproblematiek voor en door allochtone moeders	Participatieproject	Jellinek en PuntP, instelling voor verslavingszorg en geestelijke gezondheidszorg, Amsterdam
12	Interculturele Praatwijzer OpvoedingPlus	Participatieproject	Expertisecentrum William Schrikker, Diemen
13	Sportparticipatie van migranten jeugd en hun ouders in Utrecht Kanaleneiland	Participatieproject	Stichting Samenwerkende Partners Nieuw-Welgelegen, Utrecht
14	Pedagogische ondersteuning sportverenigingen	Participatieproject	Rotterdam Sportsupport, Rotterdam
15	Pré & postnatale cursus voor Marokkaanse (aanstaande) moeders	Participatieproject	ActiVite - zorgorganisatie die bijdraagt aan de gezonde woon- en leefomgeving van mensen, Leiderdorp
16	PEE voor P (Peer, E-mental health en Education voor P(reventie) een peer -to peer methode voor het bereiken van jongeren met een multiculturele achtergrond	Participatieproject	PuntP afd. Preventie, Voordeur en Eerstelijns (PEV), Amsterdam
17	Relatie tussen opvoedingsstijl van Turkse en Nederlandse ouders en de BMI van hun kind	Participatieproject	Gemeente Den Haag, Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn, 's-Gravenhage
18	Twentse jongeren in beeld	Lokale initiatieven	Scala - welzijnsorganisatie, Hengelo
19	Kansen krijgen Kansen grijpen	Participatieproject	Stichting DIR, Amsterdam
20	Diversiteit in het zorgteam	Participatieproject	Centrum Buitenlandse Vrouwen, Tilburg

³ In deze tabel zijn de volledige projecttitels opgenomen, in de overige tabellen en bijlagen zijn afgekorte projecttitels gebruikt.

Nr.	Projecttitel	Soort project	Projectleider
21	Opvoeden in Nederland doe je zo! Educatieproject voor Marokkaanse ouders in Tilburg	Lokale initiatieven	Marokkaanse Stichting Tilburg (MAST) - multi-cultureel centrum voor ontmoeting en ondersteuning, Tilburg
22	Lokale groepen ontmoeten	Lokale initiatieven	YMCA, Den Dolder
23	Kind en kleur	Lokale initiatieven	Diversiteitsland - advies- en projectbureau, dat zich richt op het bevorderen van gelijkwaardige deelname van sociaaleconomisch zwakkeren en niet-westerse allochtonen aan het maatschappelijke verkeer, Amsterdam
24	Praten over opvoeden. Moeders aan zet	Lokale initiatieven	Stichting BVO - (Buitenslands Vrouwen Overleg), Zaandam
25	Moedercoaching - wie een Marokkaanse vrouw coacht coacht een heel gezin	Lokale initiatieven	Welstede, Ede (Gld)
26	Tussenin: De onbereikbaren bereiken. Brug tussen multiprobleemgezinnen en de hulpverlening	Lokale initiatieven	Al Amal - Marokkaanse zelforganisatie die zich inzet om de participatie van multiprobleemgezinnen, vrouwen, jongeren en kinderen in de Utrechtse samenleving te verbeteren, Utrecht
27	Connect versterkt	Lokale initiatieven	Stichting Connect Initiatieven, Amsterdam
28	Sterk in Samen-leven	Lokale initiatieven	Stichting Vice Versa, Steunpunt voor sub Sahara Afrikanen - Nederlanders, Amsterdam Zuid-Oost
29	Pilotjaar Vestiging Kanaleneiland Stichting Pet'je af	Lokale initiatieven	Stichting Pet'je af, Amersfoort
30	Initiatief platform Amsterdamse jongerenraad 'Eenheid in Diversiteit'	Lokale initiatieven	Jongerenorganisatie Asri, Amsterdam
31	GPS 2 SUC 6. Dit spreek je uit als GPS to Succes. GPS staat enerzijds voor een navigatiesysteem dat je naar je bestemming begeleidt maar ook voor G(lobal)P(ersonal)S(upporter)	Lokale initiatieven	Stichting BOENG, 's-Gravenhage
32	Migranten meiden; spiegel voor jeugdbeleid	Lokale initiatieven	STIOM (Haags centrum voor kennis en ontwikkeling in zorg en welzijn), 's-Gravenhage

Nr.	Projecttitel	Soort project	Projectleider
33	Stress in het gezin; een combinatie van voorlichting, cursus en spreekuren in een moskee in Zaandam.	Lokale initiatieven	Stichting Sevgi, Turkse vrouwengroep, Zaandam
34	Onhandelbaar of behandelbaar? (Voorlichting over ontwikkelingsstoornissen bij kinderen met een Marokkaanse achtergrond)	Lokale initiatieven	Ofra - stichting die de positie wil verbeteren van Marokkaanse Nederlanders en in het bijzonder van de vrouwen, (in afwachting van nieuwe locatie)
35	Al Massoelijat; Opvoedingsondersteuning van Marokkaanse ouders en jongeren.	Lokale initiatieven	Kleur in 't Werk, Amsterdam
36	Ouders en hun kinderen, een wereld van verschil	Lokale initiatieven	Platform Buitenlanders Rijnmond (PBR) -Koepelorganisatie van migranten zelforganisaties, Rotterdam
37	Sport mee met IOC	Lokale initiatieven	Stichting Inspraakorgaan Chinezen, Utrecht
38	Overbruggen en Verbinden BAHU MEMBAHU Preventie en Toeleiding van Molukse Jeugdigen naar de Reguliere Hulpverlening	Lokale initiatieven	Stichting BUAT - Platform voor Molukkers, Utrecht
39	Gezinsondersteuning De Oversteek	Participatieproject	Stichting Kakiña - familie coaching voor Antillianen en Arubanen, 's-Gravenhage
40	Voorlichting en begeleiding aan Kaapverdiaanse jongeren en hun ouders	Lokale initiatieven	LIZE - overlegpartner Rijksoverheid Zuid-Europese gemeenschappen, Utrecht

Bijlage 2 Analysetabellen 31 projecten

Tabel 1: Doelen

Nr.	Projecttitel	Direct projectdoel 1	Direct projectdoel 2	Overkoepelend doel
10	Saygi	Inzicht krijgen in de huidige jeugdverslavingszorg mbt de behoeften van en het aanbod voor Turkse jongeren.	Interventies aanpassen of nieuwe interventies ontwikkelen.	Een toegankelijke, sluitende keten van jeugdverslavingszorg bewerkstelligen voor Turkse jongeren.
11	Mama Cares	Opzetten en trainen van een groep 'bezoekmoeders'	De getrainde 'bezoekmoeders' geven informatie over opvoeding, psychosociale- en verslavingsproblematiek en zorginstellingen aan moeders/vrouwen.	Verbeteren van (het bereik van) de (preventieve jeugd) zorg.
12	Interculturele praatwijzer	Verbeteren van de communicatie tussen (jeugd)zorgprofessionals en niet-westerse ouders en jongeren.	Verbeteren van de samenwerking tussen (jeugd)zorg en niet-westerse ouders/jongeren, waardoor hulp binnen het vrijwillige kader beter aanslaat.	Zware maatregelen als ondertoezichtstelling of uithuisplaatsing hoeven minder snel of minder lang te worden ingezet.
13	Sportparticipatie migranten-jeugd	Stimuleren van een sportidentiteit bij allochtone jeugd, waardoor zij een gezonde leefstijl kunnen ontwikkelen.		Verbetering van de leefbaarheid en de sociale cohesie in de wijk.

Nr.	Projecttitel	Direct projectdoel 1	Direct projectdoel 2	Overkoepelend doel
14	Ondersteuning sportverenigingen	Leggen van een effectieve verbinding tussen sportverenigingen en organisaties op het gebied van opvoedingsondersteuning.	Vroegtijdig signaleren, verklaren en aanpakken van gedragsproblemen en vrijwilligers ontlasten van deze zorg.	Een goed pedagogisch klimaat bij de betreffende verenigingen, vermindering van agressief gedrag van de (jeugd)leden, vergroting van de ouderbetrokkenheid en goede doorstroming naar jeugdvoorzieningen en organisaties op het gebied van opvoedingsondersteuning.
15	Pré- en postnatale cursus voor Marokkaanse (aanstaande) moeders	Verkrijgen van inzicht in wensen en ondersteuningsbehoeften van Marokkaanse (aanstaande) moeders rondom zwangerschap, bevalling, kraamperiode en opvoeden.	Het bereik van pre- en postnatale cursussen en de steun aan Marokkaanse (aanstaande) moeders verhogen.	
16	PEE voor P	Ontwikkelen van een geïntegreerd aanbod van e-health preventie en onderwijsprogramma's op (lager) middelbaar beroeps-onderwijs om alloch-tone jongeren met depressieve klachten beter en makkelijker te kunnen bereiken.		
17	Relatie opvoedingsstijl en BMI	Onderzoeken hoe opvoedingsstijl gerelateerd is aan overgewicht bij Turkse en Nederlandse kinderen.	Op basis van onderzoeksresultaten ontwikkelen van een interventie gericht op Turkse ouders van kinderen tussen 4 en 8 jaar met groot risico op overgewicht.	
18	Twentse jongeren in beeld	Inzicht krijgen in wat jongeren bezighoudt en hoe zij bereikt kunnen worden door jeugdzorginstellingen.	Inzicht krijgen in opvoedingsvraagstukken van ouders.	

Nr.	Projecttitel	Direct projectdoel 1	Direct projectdoel 2	Overkoepelend doel
19	Kansen krijgen kansen grijpen	Ethiopische en Sudanese jongeren opleiding laten afronden, startkwalificatie behalen, plek op arbeidsmarkt vinden en Nederlandse taal leren beheersen.	De ouders van deze jongeren meer vertrouwen geven in hun capaciteiten als opvoeder.	Bevorderen dat jongeren van Ethiopische en Sudanese afkomst hun eigen toekomst gaan vormgeven en duidelijk krijgen welke rol zij kunnen spelen in de Nederlandse samenleving.
20	Diversiteit in het zorgteam	Verbeteren van aansluiting tussen allochtone meisjes uit eerculturen en de eerste en tweede-lijnszorgstructuur in school.	Deskundigheidsbevordering van onderwijsmedewerkers ten aanzien van het onderkennen en begeleiden van eerdergerelateerde problematiek.	Gericht inzetten van hulpverlening mbt eerdergerelateerde problematiek.
21	Opvoeden in Nederland	Marokkaanse ouders begeleiden in opvoedingstaak zodat zij zelfstandig problemen kunnen oplossen of de weg vinden naar de hulpverlening.	Meer Marokkaanse ouders bereiden, door meer cursusleiders op te leiden, die de cursus ook op andere locaties binnen Tilburg kunnen aanbieden.	
22	Lokale groepen ontmoeten	Wegnemen van vooroordelen en werken aan wederzijds begrip en respect tussen verschillende culturele jongerengroepen.		Bevorderen dat kinderen en jongeren in meer harmonie samenleven in hun dorp, stad of wijk.
23	Kind en kleur	Bespreekbaar maken van kindermishandeling binnen niet-westerse (allochtone) gezinnen en alternatieve manieren van opvoeden aanreiken.	Ouders inzicht geven in hun manier van opvoeden en in de leefwereld van hun kinderen en kinderen hun wensen en behoeften tav opvoeding leren bespreken met ouders.	

Nr.	Projecttitel	Direct projectdoel 1	Direct projectdoel 2	Overkoepelend doel
24	Praten over opvoeden	Aantal opvoedintermediairs vergroten en meer allochtone ouders bereiken.	Kennis en vaardigheden van opvoedintermediairs vergroten ten aanzien van signalering en bespreekbaar maken van opvoedproblemen.	Allochtone vrouwen meer inzicht geven in hun opvoedingsstijl en ze leren hun kinderen beter te begeleiden in hun ontwikkeling.
25	Moedercoaching	Marokkaanse moeders empoweren en kennis laten maken met (hulpverlenings) instanties.	Marokkaanse moeders stimuleren zelfstandig de weg naar deze instanties te vinden en er (eerder) gebruik van te maken.	Terugdringen van criminaliteitsrisico's en bieden van een betere toekomst aan Marokkaanse jongeren.
26	Tussenin: De onbereikbaren bereiken	Vertrouwenspersonen professionaliseren.	Handleiding, opleidingsplan en voorlichtingsfilm van/over de werkwijze 'Tussen in' ontwikkelen.	In Utrecht en andere gemeenten de kloof tussen Marokkaanse-Nederlandse multiprobleemgezinnen en de hulpverlening verkleinen.
27	Connect versterkt	Ontwikkelen en professionaliseren van de beroepsmedewerkers, vaste vrijwilligers en het aanbod van Stichting Connect Initiatieven.	Bestendigen van de samenwerking met stakeholders, reguliere instanties en het stadsdeel Bos en Lommer.	Het verkleinen van het isolement van Marokkaanse jongeren en ouders en het verbeteren van hun participatie in de Nederlandse samenleving.
28	Sterk in Samen-leven	Werven en trainen van sleutelfiguren uit de Ghanese gemeenschap op het terrein van opvoedingsondersteuning, zodat zij een brugfunctie kunnen vervullen tussen Ghanese ouders en voorzieningen voor jeugd en gezin.		Ghanese kinderen betere school- en toekomstkansen bieden en Ghanese ouders ondersteunen en versterken in hun zorg- en opvoedingstaken.
29	Stichting Pet'je af	Implementeren van de Pet'je af aanpak in de wijk Kanaleneiland in Utrecht.	Bieden van kansen aan kinderen in achterstandssituaties en het betrekken van hun ouders bij het leerproces dat hun kinderen doormaken.	Toekomstige problemen zoals schooluitval voorkomen.

Nr.	Projecttitel	Direct projectdoel 1	Direct projectdoel 2	Overkoepelend doel
30	Eenheid in Diversiteit	Het bereik en de effectiviteit van jeugdinstellingen ten aanzien van allochtone jongeren vergroten.		De maatschappelijke kansen van allochtone jongeren vergroten, de zorgsituatie verbeteren en de maatschappelijke binding van hen stimuleren.
31	GPS2SUC6	Begeleiden en ondersteunen van allochtone jongeren van 15 tot 25 jaar, die met een veelheid aan uitdagingen in hun dagelijks leven te maken hebben.	Het vergroten van de zelfredzaamheid en zelfsturing van deze jongeren.	
32	Migranten meiden spiegel	Migranten meiden meer inzicht geven in hun positie in de maatschappij, achterliggende problematiek en mogelijke ondersteuning op allerlei gebieden.	Een wederzijdse uitwisseling van signalen tot stand brengen tussen migranten meiden en zorg- en welzijnsorganisaties.	Een betere aansluiting van het zorg- en welzijnsaanbod op de behoeften van migranten meiden.
33	Stress in het gezin	Preventie en vroegsignalering van psychische problemen bij Turkse jeugd en het dichterbij brengen van (ggz-) hulpverlening.	Informeren van Turkse ouders over psychische problemen waardoor zij problemen bij hun kinderen eerder kunnen herkennen, bespreekbaar maken, en ze eerder hulp zullen zoeken.	Ontwikkelen van een methodiek die ook in andere settings bruikbaar is.
34	Onhandelbaar of behandelbaar	Marokkaanse ouders voorlichting geven over (signalering van) ADHD en welke gevolgen dit heeft voor de kinderen, om de schaamte en het taboe hieromtrent te doorbreken.	Verbeteren van de aansluiting tussen de reguliere hulpverleningsinstanties en Marokkaanse ouders.	

Nr.	Projecttitel	Direct projectdoel 1	Direct projectdoel 2	Overkoepelend doel
35	Al Massoelijat	Marokkaanse ouders voorlichting geven over en begeleiden in de opvoeding, om te voorkomen dat hun kinderen probleemjongeren worden.	Voorlichten van Nederlandse hulpverleningsinstanties hoe zij deze doelgroep beter kunnen bereiken en aansluiten bij hun behoeften.	Een mentaliteitsverandering bewerkstelligen binnen de Marokkaanse gemeenschap, waardoor Marokkaanse ouders gemakkelijker hulp zoeken bij opvoedingsproblematiek.
36	Een wereld van verschil	Informereren van migranten ouders over het Nederlandse onderwijssysteem en de leefwereld van hun kinderen, om hun betrokkenheid te vergroten.	Kinderen leren uitspreken wat voor steun zij verwachten van hun ouders en van de school bij hun schoolontwikkeling.	Ouders ontwikkelen vaardigheden om hun kinderen te steunen in hun educatieve ontwikkeling.
37	Sport mee met IOC	Informereren van Chinese ouders en kinderen over hulpvoorzieningen en de mogelijkheden van reguliere jeugdsportvoorzieningen om hun participatie in de samenleving en in sportverenigingen te vergroten.	Creëren van ontmoetingen tussen Chinese, autochtone en andere culturele groepen om meer binding te krijgen.	
38	Overbruggen en Verbinden	Voorwaarden scheppen en lacunes inzichtelijk maken die de preventie en toewijzing van Molukse jongeren en hun ouders naar(semi-) professionele zorginstanties kunnen vergroten en verbeteren.	Nieuwe initiatieven ontwikkelen die preventieactiviteiten en de toewijzing naar zorginstellingen kunnen versterken.	
39	Gezinsondersteuning De Oversteek	Door middel van persoonlijke coaching en empowerment in de eigen thuissituatie, Afro/Caribische gezinnen zelfstandig laten functioneren in de Nederlandse samenleving.		

Nr.	Projecttitel	Direct projectdoel 1	Direct projectdoel 2	Overkoepelend doel
40	Kaapverdi- aanse jongeren en ouders	Verbeteren van de schoolresultaten van Kaapverdiaanse jon- geren door hun moti- vatie en werkhouding te stimuleren en hun zelfvertrouwen te vergroten.	Bevorderen van de participatie van hun ouders, zowel bij de school als bij instellingen voor jeugdzorg.	Beperken van het aantal voortijdig schoolverlaters onder deze groep jongeren.

Tabel 2: Doelgroepen

Nr.	Projecttitel	Doelgroep 1	Doelgroep 2	Andere doelgroepen
10	Saygi	Turkse jongeren die problematisch middelen gebruiken	De ouders van deze jongeren	
11	Mama Cares	Vrijwilligers/bezoekmoeders	Moeders/verzorgsters van kinderen van 0-18 jaar	Einddoelgroep: kinderen van 0-18 jaar
12	Interculturele praatwijzer	Gezinsvoogden van ouders met niet-westerse afkomst en beperkte beheersing van de Nederlandse taal	Medewerkers van (jeugd)zorgorganisaties	
13	Sportparticipatie migrantenjeugd	(Met name Turkse en Marokkaanse) migrantenjongeren en hun ouders		
14	Ondersteuning sportverenigingen	(Allochtone) jeugd met (gedrags) problemen die participeren in sportverenigingen	Ouders van deze jongeren	Trainers van deze jongeren
15	Pré- en postnatale cursus Marokkaanse moeders	Marokkaanse (aanstaande) moeders	Medewerkers van zorgorganisatie ActiVite	
16	PEE voor P	Jongeren met een multiculturele achtergrond (w.o. Marokkaanse, Turkse, Surinaamse, Chinese en Afrikaanse) van 15-23 jaar uit het mbo met een verhoogd risico op het hebben of krijgen van depressieve klachten mede ten gevolge van het leven in twee culturen		
17	Relatie opvoedingsstijl en BMI	Ouders met een Turkse achtergrond	Turkse kinderen	

Nr.	Projecttitel	Doelgroep 1	Doelgroep 2	Andere doelgroepen
18	Twentse jongeren in beeld	Autochtone en allochtone jongeren in de leeftijd van 14 tot en met 18 jaar	Medewerkers van het CJG die deze jongeren willen bedienen	Autochtone en allochtone ouders die moeite hebben met de opvoeding van hun kinderen
19	Kansen krijgen kansen grijpen	Ethiopische en Sudanese jongens en meisjes tussen de 14 en 25 jaar	Ouders van deze jongeren	
20	Diversiteit in het zorgteam	Allochtone meisjes van 14 tot 18 jaar uit 'eerculturen'	Mentoren, leerlingbegeleiders, vakdocenten, school maatschappelijk werkers en leden van het Zorg en Advies-team (ZAT)	
21	Opvoeden in Nederland	Marokkaanse ouders die culturele en maatschappelijke verschillen ervaren tussen de Nederlandse en Marokkaanse opvoeding		
22	Lokale groepen ontmoeten	Jeugd en jongerengroepen in de leeftijd van 6 tot 25 jaar		
23	Kind en kleur	Niet-westerse (allochtone) gezinnen, waarbij mogelijk sprake is van kindermishandeling		
24	Praten over opvoeden	Moeders van jonge kinderen, uit verschillende allochtone gemeenschappen, die worstelen met opvoedingsvragen		

Nr.	Projecttitel	Doelgroep 1	Doelgroep 2	Andere doelgroepen
25	Moedercoaching	Marokkaanse moeders tussen 20 en 50 jaar wiens kinderen (4 tot 18 jaar) problemen hebben en/of dreigen af te glijden	De kinderen van deze moeders	
26	Tussenin: De onbereikbaren bereiken	Alle vertrouwenspersonen van Tussen In Utrecht	Andere gemeenten en organisaties die de werkwijze van Tussen In willen gebruiken	Uiteindelijke doelgroep zijn Marokkaans-Nederlandse multiprobleemgezinnen
27	Connect versterkt	Beroepsmedewerkers en vaste vrijwilligers van Stichting Connect Initiatieven		
28	Sterk in Samen-leven	Ghanese vrijwilligers en beroepskrachten (die tot sleutelfiguren worden opgeleid)		Uiteindelijke doelgroep zijn Ghanese ouders met opvoedingsproblemen, met kinderen in de leeftijd van 0 tot 14 jaar
29	Stichting Pet'je af	Kinderen van 10 t/m 14 jaar die door hun sociaal economische achtergrond beperkt worden in hun ontwikkelingsmogelijkheden	De ouder(s) en/of verzorger(s) van de kinderen	
30	Eenheid in Diversiteit	Jongeren die nog te weinig bereikt worden door de jeugdhulpverleningsinstellingen	Jeugdhulpverleningsinstellingen waarvan het aanbod onvoldoende effectief is voor allochtone jongeren	

Nr.	Projecttitel	Doelgroep 1	Doelgroep 2	Andere doelgroepen
31	GPS2SUC6	Allochtone jongeren van Antilliaanse, Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Somalische afkomst van 15 tot 25 jaar, met tweede generatie problematiek en problemen op het gebied van onderwijs en werk.		
32	Migranten meiden spiegel	Tweede en derde generatie migranten meiden uit niet-westerse landen, tussen de 15 en 21 jaar, die opgroeien in een traditionele en vaak streng religieuze omgeving met lage sociaal economische achtergrond.		
33	Stress in het gezin	Turkse gezinnen (vaders, moeders, jongeren) die problemen hebben op (psychisch) gezondheidsgebied		
34	Onhandelbaar of behandelbaar	Marokkaanse ouders van kinderen met ADHD en Marokkaanse ouders in het algemeen.	Reguliere hulpverlening, die deze ouders nog onvoldoende weet te bereiken.	
35	Al Massoelijat	Marokkaanse ouders met opvoedproblemen, die zelf geen hulp durven vragen of niet weten waar ze hulp kunnen vinden.	Nederlandse hulpverleningsinstellingen en programma's voor opvoedingsondersteuning die Marokkaanse ouders nog te weinig weten te bereiken.	

Nr.	Projecttitel	Doelgroep 1	Doelgroep 2	Andere doelgroepen
36	Een wereld van verschil	Migranten ouders die nog niet actief betrokken zijn bij de school van hun kinderen	Kinderen van groep 7 en 8 van de basisschool	
37	Sport mee met IOC	Chinese ouders die moeite hebben met de Nederlandse taal en daardoor niet goed op de hoogte zijn van hulpvoorzieningen en de mogelijkheden van reguliere jeugdvoorzieningen op het gebied van sport.	De kinderen van deze ouders.	
38	Overbruggen en Verbinden	Molukse jongeren tussen de 0 en 25 jaar waarbij sprake is van complexe problematiek.	De ouders van deze jongeren	
39	Gezinsondersteuning De Oversteek	Afro/Caribische multiproblemgerezen, die door de reguliere hulpverlening niet (meer) worden bereikt.		
40	Kaapverdiaanse jongeren en ouders	Kaapverdiaanse jongeren die zich in een achterstandspositie bevinden op het gebied van onderwijs.	De ouders van deze jongeren.	

Tabel 3: Methoden

Nr.	Projecttitel	Gebruikte methoden
10	Saygi	• ontwikkelen van scaninstrument • uitvoeren van inventariserend onderzoek (scan) • aanpassen bestaande interventies + ontwikkelen nieuwe interventies • uitvoeren preventieactiviteiten/interventies • beschrijven van methodiek
11	Mama Cares	• werven intermediairs • behoefte onderzoek • training intermediairs • intermediairs bezoeken doelgroep
12	Interculturele praatwijzer	• behoefte onderzoek • ontwikkeling interventies • presentatie en implementatie van interventie • evaluatie en eindrapportage
13	Sportparticipatie migrantenjeugd	• trainen van studenten en docenten • opzetten van focusgroepen • behoefte onderzoek • training van vrijwilligers • inzetten vrijwilligers bij georganiseerde activiteiten • eindmeting en evaluatie
14	Ondersteuning sportverenigingen	• behoefte onderzoek • inzetten interventie (pedagogisch coördinator) • trainen van vrijwilligers
15	Pré en postnatale cursus Marok-kaanse	• werving deelnemers focusgroepen • inzetten focusgroepen • ontwikkeling interventie (handboek) • inzetten ontwikkelde interventie • evaluatie
16	PEE voor P	• werving jongeren • inzetten focusgroepen • ontwikkelen interventie (website) • evaluatie • rapportage
17	Relatie opvoedingsstijl en BMI	• ontwikkelen vragenlijsten • werven respondenten • afnemen vragenlijsten • analyseren van resultaten • rapportage (artikel)
18	Twentse jongeren in beeld	• werven jongeren voor focusgroepen • behoefte onderzoek jongeren • inzetten interventie (jongeren filmpjes laten maken) • focusgroepen jongeren en ouders

Nr.	Projecttitel	Gebruikte methoden
19	Kansen krijgen kansen grijpen	• werving mentoren en jongeren • training mentoren • inzetten intermediairs (begeleiding van jongeren door mentoren) • voorlichting aan ouders (bijeenkomsten)
20	Diversiteit in het zorgteam	• werven meisjes (voor meidengroepen) • werven/trainen intermediairs • training professionals (uit onderwijs) • ontwikkelen van samenwerkingsrelaties • doorverwijzen of inzetten hulpverlening
21	Opvoeden in Nederland	• behoefte onderzoek (onder ouders) • ontwikkelen cursus • inzetten cursus • hulp bieden/doorverwijzen (spreekuren voor ouders) • trainen professionals (nieuwe cursusleiders)
22	Lokale groepen ontmoeten	• werven culturele groepen • inzetten interventies (bv. spel, theater of filmpjes maken)
23	Kind en kleur	• organiseren workshops voor ouders en jongeren apart (voorlichting) • interviews met ouders en jongeren • gezamenlijke workshop voor ouders en jongeren • netwerken van ouders opzetten • conferentie organiseren voor professionals (resultaten delen) • schrijven handboek
24	Praten over op- voeden	• ontwikkelen van samenwerkingsrelaties • ontwikkelen training intermediairs • voorlichtingsbijeenkomsten voor moeders • werving en training van nieuwe intermediairs/vrijwilligers • evaluatie en methodiekbeschrijving
25	Moedercoaching	• organiseren themabijeenkomsten voor moeders (voorlichting) • inloopsprekuren (hulp of doorverwijzen) • persoonlijke coaching van moeders (inzetten intermediairs) • evaluatie
26	Tussenin: De onbereikbaren bereiken	• werven intermediairs (vertrouwenspersonen) • deskundigheidsbevordering vertrouwenspersonen • ontwikkelen methodiek en voorlichtingsfilm • ontwikkelen samenwerkingsrelaties • voorlichten van zorginstanties
27	Connect versterkt	• ontwikkelen training • ontwikkelen van samenwerkingsrelaties • trainen van professionals en vrijwilligers • behoefte onderzoek • ontwikkelen interventies

Nr.	Projecttitel	Gebruikte methoden
28	Sterk in Samen- leven	• werven vrijwilligers (sleutelfiguren) • training vrijwilligers • bekendmaken van project • ontwikkelen van samenwerkingsrelaties • evaluatie
29	Stichting Pet'je af	• werven kinderen en hun ouders • inzetten interventie (Pet'je af methode) • betrokkenheid ouders stimuleren (voorlichting aan ouders) • ontwikkelen van samenwerkingsrelaties • training en begeleiding coaches
30	Eenheid in Diversiteit	• behoefte onderzoek • werven jongeren • ontwikkelen en presenteren van adviezen aan zorginstellingen door jongeren (ontwikkelen interventie) • implementatie van de adviezen (inzetten van interventie) • ontwikkeling methodiek
31	GPS2SUC6	• inzetten van intermediairs (GPS'ers) • hulpverlening • doorverwijzen
32	Migranten meiden spiegel	• werven en trainen van meiden voor klankbordgroep • organiseren van bijeenkomsten voor de meiden (focusgroepen) • behoefte onderzoek • ontwikkelen interventies/adviezen
33	Stress in het gezin	• behoefte onderzoek • voorlichting aan ouders/ kinderen • inzetten cursus voor ouders (voorlichting/hulpverlening/doorverwijzen) • interventie voor jongeren (cursus) • ontwikkelen van samenwerkingsrelaties
34	Onhandelbaar of behandelbaar	• werven professionals (voor geven van training) • werven ouders + voorbeeldouders/vrijwilligers • doorverwijzen / hulpverlening • voorlichting aan ouders • resultaten delen (met andere instanties)
35	Al Massoelijat	• werving ouders • ontwikkeling voorlichtingsmateriaal • promoten opvoedingscursus en werving deelnemers • voorlichting/training aan ouders • doorverwijzen van ouders / hulpverlening • ontwikkeling methodiek/handleiding
36	Een wereld van verschil	• werving ouders en kinderen • voorlichting aan ouders • werven gespreksleiders en ontwikkelen voorlichtingsmaterialen • inzetten cursus/voorlichting voor ouders en jongeren • beschrijving methodiek

Nr.	Projecttitel	Gebruikte methoden
37	Sport mee met IOC	• onderzoek (naar sportparticipatie van Chinese jeugd) • voorlichting geven (aan ouders en jongeren) • ontwikkelen methodiek • organiseren sporttoernooien • bevorderen contact (tussen verschillende bevolkingsgroepen)
38	Overbruggen en Verbinden	• ontwikkelen van samenwerkingsrelaties • behoefte onderzoek • voorlichting geven • ontwikkelen interventies (ter bevordering van preventie en toeleiding naar zorginstellingen) • beschrijven handleiding
39	Gezinsondersteuning De Oversteek	• werven (multiproblem)gezinnen • hulpverlening en doorverwijzen • ontwikkelen van samenwerkingsrelaties (tussen gezinnen en instanties) • evaluatie (van de hulpverlening)
40	Kaapverdiaanse jongeren en ouders	• werven van deelnemers en begeleiders (vrijwilligers) • inzetten huiswerkbegeleiding (interventie) • individuele studiebegeleider • voorlichting aan ouders • evaluatie + beschrijven methodiek

Tabel 4: Overdraagbare resultaten⁴

Nr.	Projecttitel	Projectleider	Product
10	Saygi	Tactus Verslavingszorg, Deventer	http://www.tactus.nl/zoeken?q= Saygi Draaiboek 'verslavingspreventie migranten-jeugd' met daarin een beschrijving van de aanpak en de ontwikkelde preventie activiteiten. De folder 'Saygi; samen praten over' voor de Turkse doelgroep.
11	Mama Cares	Jellinek en PuntP, instelling voor verslavingszorg en geestelijke gezondheidszorg, Amsterdam	http://www.spe-amsterdam.nl/nieuws-van-het-spe/bezoekmoeders-gezocht-voor-project-mama-cares.html Foldermateriaal Een door de vrijwilligers i.s.m. de project-begeleiders ontwikkelde voorlichting die aansluit bij de moeders die de voorlichting gaan ontvangen.
13	Sportparticipatie migranten-jeugd	Stichting Samenwerkende Partners Nieuw-Welgelegen, Utrecht	Vernieuwde methodieken van integratie-, onderwijs- en sportconcepten. Publicaties in de vorm van artikelen in tijdschriften en boeken, o.a.: Dumasy, E. (2011). Diversiteit in het hoger onderwijs. <i>Pedagogiek in de praktijk</i>, 60, p.34-38. Dumasy, E. (2009). De sportclub als opvoedingsmilieu. <i>Lost sporten problemen op?</i> <i>Pedagogiek in de praktijk</i>, december 2009, p. 22-26.
14	Ondersteuning sportverenigingen	Rotterdam Sportsupport, Rotterdam	Een ontwikkeld sanctiebeleid en protocol 'wangedrag' bij sportclub DRL. Opgestelde 'huisregels' bij sportclub Sparta-Feyenoord. Een ontwikkelde inschrijfprocedure bij sportclub Overmaas. Handboek pedagogisch beleid sportvereniging (nog op te stellen).

4 Vanwege de variatie in looptijd van de projecten is tijdens het schrijven van deze rapportage nog niet van alle projecten een eindverslag beschikbaar. De informatie in deze tabel is daarom gebaseerd op de 22 eindverslagen die tot nu toe zijn opgeleverd aan ZonMw.

Nr.	Projecttitel	Projectleider	Product
15	Pré & post-natale cursus Marokkaanse	ActiVite - zorg-organisatie die bijdraagt aan de gezonde woon- en leefomgeving van mensen, Leiderdorp	Draaiboek pre- en postnatale cursus aangepast aan de wensen en behoeften van de (aanstaande) Marokkaanse moeders. Aangepast cursusboek. Draaiboek voor een serie van drie bijeenkomsten voor Marokkaanse moeders met een kind in de leeftijd van 0-2 jaar.
17	Relatie opvoedingsstijl en BMI	Gemeente Den Haag, Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn, 's-Gravenhage	De resultaten van het onderzoek naar de opvoeding van ouders met een Turkse achtergrond heeft determinanten van gezondheid van kinderen opgeleverd en biedt aanknopingspunten voor (diversiteitsensitieve) interventies ter bevordering van gezondheid en afname van overgewicht.
18	Twentse jongeren in beeld	Scala - welzijnsorganisatie, Hengelo	http://www.wijknetwerk.nl/nieuws+uit+de+wijken/Twentse+Jongeren+In+Beeld Hierin is een link opgenomen naar een Nieuwsbrief over het project Twentse jongeren in beeld. http://www.deweekkrant.nl/artikel/2011/juli/04/jongeren_verfilmen_hun_leven DVD met daarop de door jongeren gemaakte filmpjes.
20	Diversiteit in het zorgteam	Centrum Buitenlandse Vrouwen, Tilburg	Scriptie van een masterstudent over de resultaten van het project. Brochure met proces- en methodiekbeschrijving en een beschrijving van het gebruik van de keuze- en ontwikkelkaarten voor het onderwijs.
21	Opvoeden in Nederland	Marokkaanse Stichting Tilburg (MAST) - multicultureel centrum voor ontmoeting en ondersteuning, Tilburg	Verslag 'Inventarisatie vragen en behoeften Marokkaanse ouders'. Cursus 'Opvoeden in Nederland doe je zo!', voor Marokkaanse ouders in Tilburg. Training tot cursusleider Opvoeden in Nederland doe je zo!
22	Lokale groepen ontmoeten	YMCA, Den Dolder	Vier activiteiten die tot doel hebben om groepen jongeren met elkaar in contact te brengen, staan beschreven in handleidingen die beschikbaar zijn op dvd: "Leer ons kennen spel", "And now we present...", "Met de camera op pad" en "Theater maken".

Nr.	Projecttitel	Projectleider	Product
23	Kind en kleur	Diversiteitsland - advies- en projectbureau, dat zich richt op het bevorderen van gelijkwaardige deelname van sociaaleconomisch zwakkeren en niet-westerse allochtonen aan het maatschappelijke verkeer, Amsterdam	http://www.diversiteitsland.nl/opvoeding.html Op deze site staat ook een link naar de flyer. Een handboek (handleiding) dat bestaat uit 3 delen: 1) interviews met kinderen en ouders van niet-westerse afkomst; 2) methodiekbeschrijving voor organiseren van workshops; 3) inhoud van de workshops. Informatieboekje over het project Kind & Kleur.
24	Praten over opvoeden	Stichting BVO - (Buitenlands Vrouwen Overleg), Zaandam	Een aantal contactvrouwen en andere geïnteresseerde allochtone moeders zijn getraind tot 'opvoedintermediairs'.
25	Moedercoaching	Welstede, Ede (Gld)	Er zijn 20 thema- en voorlichtingsbijeenkomsten georganiseerd op 6 locaties (waaronder moskee, scholen en zelforganisaties) en 100 moeders zijn individueel gecoacht door de Marokkaanse moedercoach.
26	Tussenin: De onbereikbaren bereiken	Al Amal - Marokkaanse zelforganisatie die zich inzet om de participatie van multi-probleem gezinnen, vrouwen, jongeren en kinderen in de Utrechtse samenleving te verbeteren, Utrecht	http://www.al-amal.nl/?s=Tussen+In De methodiek (inclusief opleidingsdocument) is beschreven in: "Handleiding 'Tussen In'. Het overbruggen van de kloof naar de jeugdzorg. Een methodiek voor multiprobleem gezinnen met een migratie achtergrond." http://www.al-amal.nl/wp-content/uploads/2010/08/methodiek-van-al-amal-y-van-heerwaarden-2009.pdf. Er is een voorlichtingsfilm ontwikkeld.
27	Connect versterkt	Stichting Connect Initiatieven, Amsterdam	Het project levert een aantal producten op, grotendeels voor intern gebruik: Vragenlijsten Opzet en verslag van de eerste serie trainingsbijeenkomsten De (budget)richtlijnen voor de werkgroepen per onderdeel Het trainingsmateriaal van de tweede serie trainingsbijeenkomsten De plannen van aanpak / professionaliseringsplannen.

Nr.	Projecttitel	Projectleider	Product
28	Sterk in Samen-leven	Stichting Vice Versa, Steunpunt voor sub Sahara Afrikanen - Nederlanders, Amsterdam Zuid-Oost	Een handleiding voor het opzetten en begeleiden van informele netwerken aan intermediairs. Eindverslag van de projectaanpak met een procesbeschrijving en profielschetsen van de intermediairs. Een sociale kaart (als hard copy en digitale versie) van relevante organisaties voor Ghaneese intermediairs. Eindverslag van de netwerkbijeenkomst.
29	Stichting Pet'je af	Stichting Pet'je af, Amersfoort	Een stappenplan van de Pet'je af methode. Een evaluatieverslag.
30	Eenheid in Diversiteit	Jongerenorganisatie Asri, Amsterdam	Opzet netwerkmethodiek. Methodiekbeschrijving. Adviesrapport 'Eenheid in Diversiteit', geheel geschreven door jongeren zelf en grotendeels goedgekeurd en geïmplementeerd door reguliere (jeugdhulpverlening) instellingen.
31	GPS 2 SUC 6	Stichting BOENG, 's-Gravenhage	www.boengjongeren.nl
33	Stress in het gezin	Stichting Sevgi, Turkse vrouwen-groep, Zaandam	http://www.lucertis.nl/Doelpagina-nieuws/520/73570/Sprekuren-en-cursussen-in-moskee-Zaandam.html Handreiking preventiecursus 'stress in het gezin' voor allochtone ouders. Aanbevelingen m.b.t. het bereiken van allochtone gezinnen met GGZ preventieactiviteiten.
34	Onhandelbaar of behandelbaar	Ofra - stichting die de positie wil verbeteren van Marokkaanse Nederlanders en in het bijzonder van de vrouwen, (in afwachting van nieuwe locatie)	http://www.ofra.nl/v2/index.php/projecten Hier is ook een link opgenomen naar de volledige brochure 'Onhandelbaar of behandelbaar? Voorlichting aan ouders van Marokkaanse afkomst over de ontwikkelingsstoornis ADHD' (in het Nederlands en in het Arabisch).

Nr.	Projecttitel	Projectleider	Product
35	Al Massoe- lijat	Kleur in 't Werk, Amsterdam	http://kleurintwerk.weebly.com/index.html Voorlichtingsmaterialen zoals brochure, website en filmpjes. Beschrijving van de aanpak van het project en de opvoedingscursus. Evaluatieonderzoek 'Al Massoe-lijat', onderzoek naar succes- en faalfactoren bij de cultuurspecifieke aanpak van de opvoedondersteuning van Marokkaanse ouders door Kleur in 't Werk.

Bijlage 3 Geïnterviewde projectleiders en betrokkenen 6 praktijkprojecten

Project: Sterk in Samen-leven
Organisatie: Vice Versa
Project nr: 28
Interviewer: Marjan de Gruijter
Verslag: Chella Harreveld
Datum: 09-09-2011
Geïnterviewden: Liesbeth van der Meer-Walcheren: Afdelingsmanager bij Spirit en projectleidster van het project 'Gezins hereniging' (met als pilot Ghana)
Doris Vidda: projectleidster van Vice Versa en tot voor kort manager Swazoom
Jannie van der Staaij: werkzaam bij Vice Versa en Spirit
Pede Saya: samenwerkingspartner, destijds werkzaam bij Mexit

Project: Praten over opvoeden. Moeders aan zet.
Organisatie: Stichting BVO (Buitenlands Vrouwenoverleg)
Project nr: 24
Interviewer: Marjan de Gruijter
Verslag: Chella Harreveld
Datum: 12-09-2011
Geïnterviewden: Monique Schweitz: Coördinator Centrum Jong, gemeente Zaanstad
Latifa Lamsarouad: projectleider vanuit stichting Buitenlandse Vrouwen Overleg (BVO)

Project: Tussenin: De onbereikbaren bereiken
Organisatie: Al Amal
Project nr: 26
Interviewer: Marjan de Gruijter
Verslag: Chella Harreveld
Datum: 20-09-2011

Geïnterviewden: Rachida Ibrahimi: Vanaf het begin betrokken bij Al Amal, sinds 5 jaar intensief bezig met Tussen-in, vooral inhoudelijk.

Caroline Sarolea: Sinds 3 jaar actief bij Al Amal, vooral management, zoals contacten met subsidiegevers en samenwerkingspartners.

Project: Gezinsondersteuning De Oversteek

Organisatie: Stichting Kakiña

Project nr: 39

Interviewer: Marjan de Gruijter

Verslag: Chella Harreveld

Datum: 26-09-2011

Geïnterviewden: Joyce Kwidama is directrice van profitorganisatie 'Etica training en advies' en werkt als projectleider bij stichting Kakiña.

Michelle Adoptie is gezinscoach bij stichting Kakiña en werkzaam als gedragswetenschapper bij Jeugdformaat Haaglanden.

Jasmina Adriana werkt 10 jaar bij Bureau Jeugdzorg, waarvan nu 6 jaar bij de crisisdienst.

Project: Diversiteit in het zorgteam

Organisatie: Centrum Buitenlandse Vrouwen

Project nr: 20

Interviewer: Marjan de Gruijter

Verslag: Chella Harreveld

Datum: 29-09-2011

Geïnterviewden: Loes Versteegh is werkzaam bij zowel het Centrum Buitenlandse Vrouwen (CBV) als bij het Vadercentrum Tilburg.

Jos Derksen is beleidsmedewerker bij het Samenwerkingsverband Voortgezet Onderwijs Midden-Brabant.

Project: GPS2SUC6

Organisatie: Stichting Boeng

Project nr: 31

Interviewer: Marjan de Gruijter

Verslag: Chella Harreveld

Datum: 30-09-2011

Geïnterviewden: Conchita Lie is de projectleider van GPS2SUC6 en werkzaam bij stichting Boeng.

Jenny van Eyma is voorzitter van NAMIO. NAMIO richt zich op seksuele vraagstukken (vooral soa, hiv en aids) voor migrantengroepen en is het enige platform in Nederland op dit terrein. NAMIO is penvoerder van

het project en heeft samen met Stichting Boeng het project opgezet.
Jean is één van de begeleiders/GPS'ers.

Bijlage 4 Verslag focusgroepbijeenkomst

Verslag focusgroepbijeenkomst 'Opbrengsten lokale initiatieven en participatie-projecten'

Datum: dinsdag 8 november 2011

Tijd: 14:00 - 16:00 uur

Locatie: Verwey-Jonker Instituut, Utrecht

Aanwezigen

Dhr. R. Bernardus	Stichting BUAT, project 'Overbruggen en verbinden'
Mevr. A. Bodewes	Stichting BUAT, project 'Overbruggen en verbinden'
Dhr. E. Dumasy	Stichting Samenwerkende Partners Nieuw-Welgelegen, Project 'Sportparticipatie migrantenjeugd'
Mevr. J. Kwidama	Stichting Kakiña, project 'Gezinsondersteuning De Oversteek'
Mevr. M. L'Hoir	Gemeente Den Haag - Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn, Project 'Relatie opvoedingsstijl en BMI'
Mevr. N. Nabila	Stichting Kleur in 't Werk, project 'Al Massoelijat'
Dhr. M. Rector	Stichting Pet'je af, project 'Pilotjaar Vestiging Kanaleneiland Stichting Pet'je af'
Mevr. J. vd Staaïj	Stichting Vice Versa, project 'Sterk in Samen-leven'
Mevr. D. Vidda	Stichting Vice Versa, project 'Sterk in Samen-leven'
Mevr. E. Vlasblom	Gemeente Den Haag - Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn, Project 'Relatie opvoedingsstijl en BMI'
Marjan de Gruijter	Verwey-Jonker Instituut
Chella Harreveld	Verwey-Jonker Instituut
Karin van Gorp	ZonMw

Agenda

14:00-14:15 uur	Start bijeenkomst en kennismakingsronde
14:15-14:45 uur	Presentatie uitkomsten onderzoek en gelegenheid tot vragen
14:45-15:15 uur	Discussieronde 1: Opbrengsten en leerervaringen van de projecten
15:15-15:45 uur	Discussieronde 2: Voorwaarden voor implementatie van de resultaten

15:45-16:00 uur Formuleren aanbevelingen en afsluiting, gelegenheid om na te praten

Start bijeenkomst en kennismakingsronde

Marjan de Gruijter heet alle deelnemers van harte welkom en licht kort het programma van de bijeenkomst toe. Er is een lijst met deelnemers, een agenda en een hand out van de powerpointpresentatie. Deze zal ook tegelijk met het verslag van de bijeenkomst, per mail naar alle deelnemers worden gestuurd. Er vindt een korte voorstelronde plaats.

Presentatie uitkomsten onderzoek en gelegenheid tot vragen

Marjan de Gruijter en Chella Harreveld presenteren de eerste resultaten van het onderzoek 'Opbrengsten lokale initiatieven en participatieprojecten' naar de 31 door ZonMw gefinancierde projecten.

De heer Bernardus vraagt naar aanleiding van de presentatie of er bewust gekozen is voor de term 'migrantengezinnen', omdat dit zijns inziens niet volledig de lading dekt. In zijn project kwam men er achter dat ook derde generatie jongeren specifieke vragen en ondersteuningsbehoeften kunnen hebben. Mevrouw Van Gorp van ZonMw geeft aan dat dit een term uit het programma van ZonMw is en om die reden ook in het onderzoek gebruikt wordt. Marjan de Gruijter benadrukt dat de term niet bedoeld is om groepen uit te sluiten: het gaat om migratiegeschiedenis-gerelateerde kwesties en die kunnen zich eventueel uitstrekken tot een derde generatie.

Discussieronde 1: Opbrengsten en leerervaringen van de projecten

Marjan de Gruijter start de eerste discussieronde met de vraag of de deelnemers zich herkennen in de resultaten van het onderzoek.

De heer Bernardus reageert als eerst en geeft aan dat stichting BUAT (platform voor Molukkers) in het kader van deze projecten bij voorkeur spreekt over '3^e generatie jongeren'. Stichting BUAT had verwacht dat Molukse gezinnen bekend zouden zijn met zorginstanties in Nederland en dat dit zeker voor de 3^e generatie jongeren zou gelden. Over het algemeen wordt de Molukse gemeenschap in Nederland namelijk beschouwd als een sterk ingeburgerde minderheidsgroep. De afstand tussen zorginstellingen en minderheidsgroepen is echter nog steeds erg groot, omdat er veel wantrouwen heerst en dat geldt ook voor de Molukse gemeenschap.

Mevrouw Vidda zegt dit verhaal te herkennen, maar geeft aan dat stichting Vice Versa (platform voor Afrikanen) zich voornamelijk focust op de 1^e generatie Afrikanen in Nederland, omdat zij kennis en vaardigheden door kunnen geven aan de volgende generaties. De Ghanese/Afrikaanse gemeenschap heeft ook nog een kortere geschiedenis in Nederland.

Mevrouw Kwidama (stichting Kakiña) vult aan dat Antillianen ook al heel lang een minderheidsgroep in Nederland vormen en dat van hen het beeld bestaat

dat zij goed Nederlands spreken, maar dat zijzelf in de praktijk merkt dat dit lang niet altijd het geval is. Ook zij vraagt zich af hoe het komt dat er nog steeds een gat bestaat tussen deze minderheidsgroepen en zorginstellingen. Daarnaast wil zij graag aankaarten dat dit probleem voor een groot deel wordt veroorzaakt door de slechte samenwerking tussen professionele instellingen en zelforganisaties. De uitdrukking 'it takes two to tango' illustreert volgens haar de kern van het probleem.

Volgens mevrouw L'Hoir gaat het hier om de 'transgenerationele overdracht' van problemen en kennisgebrek. Dit geldt echter niet voor alle leden van een minderheidsgroep, want er is altijd een (groot) deel met wie het wel goed gaat. Zij meent dat daarom het doel van de zorg zou moeten zijn dat men juist de kwetsbare mensen probeert te identificeren om juist hen ondersteunen. Het is zaak om vroeg problemen te constateren en om in te zetten op preventie.

Marjan de Gruijter vat de genoemde punten samen en vraagt de deelnemers of zij de kwestie van 'it takes two to tango' herkennen vanuit hun eigen praktijk. Is het zo dat men te maken heeft met instellingen en professionals die niet in beweging willen komen?

De heer Bernardus antwoordt dat migranten- en vrijwilligersorganisaties '*zelf ook stapjes moeten leren om te kunnen dansen*'. Stichting BUAT wilde dan ook graag samenwerken met professionele instellingen. De heer Rector vraagt hem of hij bedoelt dat een zelforganisatie de institutionele taal moet zien te leren. Daar gaat het echter niet zozeer om. Het punt is dat je als zelforganisatie knelpunten bij je doelgroep kunt constateren en een mooi plan van aanpak kunt maken, maar als je daarmee te ver voor de doelgroep uitloopt, bereik je niets.

Vervolgens wordt verder gepraat over de constatering dat de samenwerking met professionele organisaties in de meeste gevallen beperkt is tot enkele vertrouwelingen en dat er geen contact is met de rest van de (medewerkers van) de instelling.

Mevrouw L'Hoir geeft aan dat er vroeger slechts een paar mensen binnen een professionele organisatie waren die ervaring/expertise op een bepaald terrein hadden en dat het nu nog steeds goed zou zijn om enkele van zulke 'sleutelfiguren' te hebben die een brugfunctie kunnen vervullen tussen de professionele organisatie en de doelgroep. Op zich is er niets mis mee om vooral zaken te doen met enkele experts. Maar, zo vult mevrouw Vidda aan, dit moeten dan wel echt professionals zijn die kunnen makelen en schakelen. Haar stichting Vice Versa is zelf ook op zoek naar zulke personen. Marjan de Gruijter merkt op dat uit het onderzoek blijkt dat ook projecten die breed geroemd worden om hun overbruggingsresultaten en het bereiken en bedienen van 'moeilijk bereikbare doelgroepen' heel kwetsbaar kunnen zijn en vraagt de deelnemers hierop te reageren.

Mevrouw Vidda geeft een voorbeeld van zo'n kwetsbaar punt, dat zijzelf in de praktijk zijn tegengekomen. Tijdens hun project 'Sterk in Samen-leven' kregen zij regelmatig berichten over Afrikaanse jongeren die in het criminele circuit terecht waren gekomen. Hun stichting Vice Versa werd vervolgens vaak gebeld door Bureau Jeugdzorg met de vraag of zij deze 'moeilijke' casussen konden oppakken. De vraag was eigenlijk: 'Wij kunnen er niets mee, kunnen we ze bij jullie kwijt'. Maar aangezien niet duidelijk werd, wat precies de taak van Vice Versa zou zijn en hoe Bureau Jeugdzorg met hen hierin wilde samenwerken, is de Stichting hier niet op in gegaan. Je moet heel erg uitkijken dat je niet de noodoplossing wordt voor als professionele organisaties het niet meer weten.

Volgens meneer Rector is de vraag wie verantwoordelijk is in dit soort gevallen, inderdaad een belangrijk knelpunt dat zelforganisaties vaak tegenkomen. Mevrouw Kwidama vult aan dat ook de vraag 'wie betaalt' hier een grote rol bij speelt. Marjan de Gruijter maakt van hieruit een bruggetje naar de tweede discussieronde.

Discussieronde 2: Voorwaarden voor implementatie van de resultaten

Marjan de Gruijter stelt de deelnemers de vraag welke randvoorwaarden volgens hen noodzakelijk zijn voor een goede implementatie van de resultaten van de diverse projecten.

Mevrouw Nabila vertelt dat het project 'Al Massoelijat' dat zij heeft geleid, een ander soort project is dan de meeste anderen aan tafel. Voor het opzetten van een zogenoemde 'opvoedwinkel' heeft Stichting Kleur in 't werk namelijk alle voorlichtingsmaterialen ontwikkeld en deze worden na afloop van het project overgedragen aan een andere organisatie, die het project voort zal zetten. Door deze opzet en werkwijze heeft haar project dan ook weinig tegenwerking ervaren en ze deelt daardoor niet de (negatieve) ervaringen van de andere deelnemers. De professionele omgeving is blij met de 'gratis' materialen die men krijgt en Stichting Kleur in 't werk heeft geen ambitie om blijvend onderdeel uit te maken van een ondersteuningsinfrastructuur rondom opvoeding.

De heer Dumasy geeft aan dat het project 'Sportparticipatie van migranten-jeugd' dat hij heeft geleid, een zelfde soort opbouw heeft gekend als dat van 'Al Massoelijat'. Zij hebben in hun project vanaf het begin impulsen willen geven aan sportorganisaties, de opleidingen en de lokale overheid. Doel hiervan was dat jongeren en instellingen elkaar zouden gaan opzoeken. Daarvoor is een groot aantal studenten intercultureel opgeleid en op deze manier zijn zowel de jongeren als instellingen getraind in cultuursensitief werken. De Stichting heeft dit alles in werking gezet en de genoemde partijen kunnen nu de resultaten verder implementeren.

Marjan de Gruijter constateert dat er in ieder geval twee 'soorten' projecten lijken te bestaan: projecten waarbinnen iets wordt geagendeerd, ontwikkeld en uitgetoetst, waarna de resultaten worden overgedragen naar de bestaan-

de infrastructuur en projecten waarin een blijvende rol voor de zelforganisatie bestaat, in de vorm van een brugfunctie, maar soms ook in de vorm van directe hulp en steun aan gezinnen.

Mevrouw Van der Staaij is van mening dat het een geweldig knelpunt is dat interculturalisatie niet meer mee lijkt te tellen in instellingen, terwijl dat in de jaren '80 nog wel het geval was. Zij vraagt zich af wie dat in stand houden. Voor bepaalde groepen met wie het niet goed gaat, speelt de culturele factor volgens haar namelijk wel een belangrijke rol, maar er lijkt niet veel ruimte om dit te (h)erkennen en hier iets aan te doen.

De andere aanwezigen vallen bij: je kunt als zelforganisatie van alles doen, maar ook bij instellingen moet ruimte zijn voor culturele diversiteit, anders is het dweilen met de kraan open.

Marjan de Gruijter vraagt de deelnemers wie volgens hen erop zou moeten toezien dat instellingen voldoende divers en 'diversiteitsproof' zijn. Verschillende deelnemers zijn het erover eens dat dit een taak voor de lokale overheden zou moeten zijn. Mevrouw Van der Staaij vraagt zich af wie het werk voortzet wanneer instellingen verdwijnen en experts binnen een organisatie uitvallen.

Meneer Bernardus is van mening dat de eigen rol van zelforganisaties net zo belangrijk is als die van de overheid. Een belangrijke vraag is wat hem betreft hoe je bottom-up succesvol kunt blijven. De versterking van zelforganisaties is volgens hem namelijk cruciaal, omdat hun kwetsbaarheid nu nog heel groot is. Als voorbeeld geeft hij dat er nog steeds heel veel schrijnende gevallen/ personen zijn die niet bereikt worden door professionele instanties en ook is de participatie van bepaalde minderheidsgroepen, zoals Molukkers, lang niet zo groot als men denkt.

Wat mevrouw L'Hoir betreft zouden er daarom meer intelligente, (in positieve zin) machtige sleutelfiguren moeten komen vanuit verschillende etnische achtergronden. Als voorbeeld noemt zij de hoogleraar jeugdgezondheidszorg Remy Hirasing, die zijn macht volgens haar in positieve zin gebruikt en daardoor mensen en organisaties met elkaar weet te verbinden.

De heer Rector en mevrouw Nabila vragen zich op dit punt echter af hoe lang zo iemand op zijn culturele achtergrond aangekeken/aangesproken wil worden. Volgens meneer Bernardus moet daarom van diversiteit weer een thema gemaakt worden waarover men wil praten.

Marjan de Gruijter concludeert op basis van het onderzoek dat veel projecten er tegen aan lopen dat de samenwerkende instellingen (nog) niet goed op diversiteit (willen) inspelen. Een voorbeeld waarin dit wel gebeurt, is de samenwerking tussen een professionele instantie en een zelforganisatie, Al

Amal. Bureau Jeugdzorg Utrecht werkt samen met Al Amal en financiert ook de coördinatie van de vrijwillige inzet. Er is formele erkenning dat Al Amal een belangrijke rol vervult en er zijn afspraken over de onderlinge taakverdeling. In de praktijk wordt ook gewerkt met duo-coaching: een medewerker van Bureau Jeugdzorg trekt samen op met een vrijwilliger van Al Amal en zo leert men van elkaar. Zulke samenwerkingsverbanden komen echter lang niet overal van de grond. Haar volgende vraag aan de deelnemers is daarom: hoe zouden jullie idealiter willen samenwerken met professionele instellingen en hoe kun je je resultaten zichtbaar maken?

Volgens mevrouw Van der Staaij zijn de successen van het project ‘Sterk in Samen-leven’ meetbaar: je hoeft alleen maar naar de doelgroep te kijken om te zien dat men beter geïnformeerd is en minder problemen heeft.

Mevrouw Kwidama is van mening dat de ‘interculturele kennis’ die in zelforganisaties aanwezig is, van bovenaf (door gemeenten of instellingen) gefinancierd zou moeten worden. Mevrouw Vidda vindt dat er prijsafspraken gemaakt moeten worden tussen professionele organisaties en zelforganisaties; prestatieafspraken die voor iedereen meetbaar zijn.

Als laatste wil Marjan de Gruijter van alle deelnemers graag weten waar zij over 5 jaar met hun project zouden willen staan.

Mevrouw Vidda zou graag willen dat Vice Versa over 5 jaar een professionele organisatie is, die samenwerkt met andere (professionele) organisaties en serieus genomen wordt door andere partijen.

In zijn ideale beeld, zou meneer Rector graag willen dat stichting Pet’je af hun werk niet meer hoeft uit te voeren, omdat dat dan niet meer nodig is en mensen zelf de weg weten te vinden. Verder zou hij graag zien dat gemeenten dan inzien hoe belangrijk het werk is dat zij doen en dat er minder nadruk komt te liggen op het afrekenen van projectresultaten in cijfers, omdat de resultaten van hun werk niet in cijfers uit te drukken zijn.

De heer Dumasy hoopt dat zijn project tegen die tijd eraan bijgedragen heeft dat er meer jonge sporters zijn, dat het project topsporters heeft voortgebracht en de jonge studenten die zij hebben opgeleid, hun werk voort blijven zetten en in de grote steden hun verworven kennis en vaardigheden blijven inzetten.

Meneer Bernardus hoopt dat zijn stichting over 5 jaar weet hoe de geestelijke gezondheid van Molukse jongeren is en heeft bijgedragen aan de verbeterde toeleiding van deze jongeren naar de gezondheidszorg.

Mevrouw Vlasblom heeft als ideaalbeeld dat hun project over 5 jaar niet meer nodig is, omdat er dan geen overgewicht meer voorkomt bij Turkse kinderen. Mevrouw L’Hoir vult aan dat ze hopen dat het vervolg dat zij geschreven hebben voor de aanpak van overgewicht bij deze groep, breder geïmplementeerd zal worden.

Mevrouw Kwidama zou graag zien dat haar stichting dan alleen nog een adviseerende rol hoeft te vervullen en slechts ingezet wordt bij heel moeilijke gevallen. Ook hoopt zij dat tegen die tijd het thema interculturalisatie weer is ingeburgerd.

Marjan de Gruijter geeft de deelnemers de mogelijkheid nog andere vragen of opmerkingen in te brengen.

De heer Bernardus wil graag weten van het Verwey-Jonker Instituut en ZonMw hoe zij de resultaten van het onderzoek willen/kunnen laten landen op beleidsniveau. Mevrouw Van Gorp antwoordt dat er op 14 juni 2012 een slotconferentie gehouden zal worden door ZonMw waarin juist voor deze materie ruim baan is. Bij ZonMw wordt overigens voortdurend gekeken hoe project- en onderzoeksresultaten geschikt en toegankelijk kunnen worden gemaakt voor de praktijk.

Meneer Bernardus raadt haar aan om te visualiseren, door bijvoorbeeld filmpjes te maken van de ervaringen van een aantal projecten. De tip die meneer Rector mee wil geven aan beleidsmakers, is: loop mee in de praktijk. Grafieken en cijfers zeggen volgens hem namelijk niet alles, het gaat vooral om de ervaringen van de kinderen (of andere doelgroepen) zelf.

Ten slotte wil mevrouw L'Hoir graag een pleidooi houden om indien nodig de eigen taal van de doelgroep te gebruiken, omdat voor een gedragsverandering emotie nodig is en voor emotie is taal cruciaal.

Afsluiting

Marjan de Gruijter bedankt alle aanwezigen hartelijk voor hun bijdrage. De bijeenkomst verrijkt de uitkomsten van het onderzoek en vult ze aan. Het is bovendien zeer plezierig om een aantal projectleiders persoonlijk te ontmoeten en hun praktijkervaringen te horen. De deelnemers krijgen een verslag van de bijeenkomst toegestuurd en krijgen de gelegenheid om hierop te reageren.

Aansluitend aan de bijeenkomst is gelegenheid om met elkaar iets te drinken. De bijeenkomst wordt gesloten.

Colofon

Opdrachtgever	ZonMw, Programma Diversiteit in het Jeugdbeleid
Auteurs	Drs. M.J. de Gruijter C. Harreveld, MSc
Omslag	Grafitall, Eindhoven
Foto omslag	Anoek Bikkel. Deze foto is van ‘Stichting Pet’je af’ uit Amersfoort
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

Dit project wordt medemogelijk gemaakt door:

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website.

ISBN 978-90-5830-493-3

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2012.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Het ZonMw-programma Diversiteit in het Jeugdbeleid richt zich op praktijkgerichte kennis en vakmanschap om migrantenkinderen dezelfde kansen te bieden op een goede ontwikkeling als alle andere kinderen in Nederland. Onderdeel van het programma is de lijn Versterking (lokale) Jeugdvoorzieningen. In de periode december 2009 tot en met december 2011 zijn 31 lokale initiatieven en participatieprojecten uitgevoerd. Veel daarvan zijn opgezet door lokale (migranten)-organisaties, in samenwerking met gemeenten of reguliere jeugdvoorzieningen. Het Verwey-Jonker Instituut heeft de opbrengsten van deze projecten geanalyseerd en gebundeld.

Deze rapportage doet verslag van de opbrengsten van deze praktijkprojecten. Daarnaast is van elk van de projecten een beknopte projectbeschrijving gemaakt. Deze beschrijvingen zijn te raadplegen op de website van het Nederlands Jeugdinstituut. De rapportage eindigt met aanbevelingen hoe de resultaten van de praktijkprojecten het best geïmplementeerd, verspreid en verankerd kunnen worden.

